סוכות

שלבי קרבת האלקים והשמחה מר"ה עד סוכות*

כל השנה יש נסוך היין, ובסוכות נסוך מים (תענית ב.ב). רואים שהמים רצו להיות לפני הקב"ה. דוד המלך אומר: "אני - קרבת אלקים לי טוב" (תהלים עג.כח) - טוב לי שהקב"ה קרוב אלי.

בראש השנה אמרנו "וכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (בפיוט "ונתנה תוקף"), לכאורה ענין חמור, עומדים בדין, וכל אחד זוכה לתשומת לב מיוחדת. מי שאין לו ענין בדברים שבקדושה - כל נוכחות, כל קשר יותר עם הקב"ה מפריעה לו, אך מי שיש לו קשר - טוב לו.

עצם העובדה שבראש השנה יש תשומת לב מיוחדת מהקב"ה - זה מקור של שמחה, "אתה הבדלת אנוש מראש - לעמד לפניך" (תפילת נעילה). הקב"ה מקדיש תשומת לב מיוחדת.

יום הכפורים הוא בשבילנו יום של התרוממות רוח - "ולישרי לב שמחה" (תהלים צז.יא), "הביאני המלך חדריו, נגילה ונשמחה בו" (עפ"י שיר השירים א.ד).

בחג הסוכות יושבים בצלא דמהימנותא. המלך מזמין אותנו "בצלו חמדתי וישבתי" (שיר השירים ב.ג). לא שאנו מפחדים להיות בקרבת הקב"ה כי זה מחייב, להיפך - "קרבת אלקים לי טוב" - ככל שנעמוד יותר קרוב לקב"ה, נרגיש טוב יותר.

היום שמענו שהמדע מתקדם, שהם הגיעו להכרה שהעולם פעם התחדש, אך מי חידש אותו - לזה לא הגיעו עדיין. מדוע לא ? - כי אם יש מי שמחדש, אולי יש לחפש איזה קשר אתנו, כי אם יש לו איזה קשר, אולי יש לו גם זכות לדרוש מאתנו משהו.

אנחנו אומרים לא רק שה' חידש פעם, אלא ,,המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית" (מתוך ברכות קריאת שמע) - יש לו קשר ישיר אתנו, ולנו יש קשר אתו. עולם ללא אלקים הוא עולם ללא מוסר, התחדש עולם - ואין שום תביעות מאתנו. אם הקב"ה חידש, הוא מלא תביעות, מלא דרישות מאתנו, והחידוש הוא שנתן לאדם חופש בחירה.

בראש השנה חידשנו את עצם היצירה - "זה היום תחילת מעשיך" (ראש השנה כז.א). וביום הכפורים, יום של מתן לוחות אחרונות (תענית ל.ב) - יום טוב של "הביאני המלך חדריו". בסוכות השמחה יותר גדולה: המים התחתונים ביקשו שיביאו גם אותם למזבח לפני ד'.

נתפלל לקב"ה "למען ידעו דרותיכם" (ויקרא כג.מג) - אנחנו נמשיך בדרכנו ללא התחשב בכל מה שמסביבנו.

---

* דברים בשמחת בית השואבה, סוכות תשמ"ט.

מתוך יראה ועבודת ד' טהורה - מגיעים לשמחה*

איני בקי בעניני דתות, אך דומה שענין זה של שמחה וריקוד לפני ד' - זה מיוחד לנו, לכלל ישראל.

ובודאי ענין השמחה בבית המקדש - "ושמחתים בבית תפלתי" (ישעיה נו,ז), במקום שמתרכזים מתוך אימה ופחד, זה באמת מיוחד רק לנו. וצריך להבין את זאת.

"ושמחתים" - זה בבית המקדש, לפני ד', יש מצות עשה של מורא מקדש - "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט,ל), "ושם נעבדך ביראה" (סיום תפילת שמונה עשרה). איך זה מסתדר ביחד? - השמחה וה"גילו ברעדה?" (תהלים ב,יא).

מצאתי ברבינו יונה גירונדי (עיין ברכות כא,א על הרי"ף ד"ה וגילו): "יראתי מתוך שמחתי, שמחתי מתוך יראתי". אפשר להבין את זה לפי רבי נחמן מברסלב (לקוטי מוהר"ן א,רפב), בביאורו לפסוק "ועוד מעט ואין רשע" (תהלים לז,י) - ישנה נקודה מסוימת בכל אחד, ששם "אין רשע" - אדם מישראל תמיד יכול להאחז בנקודה זאת, וזה צריך לתונ לו אומץ ושמחה על כל מיני תקלות, ולשמוח.

אדם שבור בלבו ואין לו במה להאחז, שיאחז בנקודה של "עוד מעט". - "אזמרה לאלקי **בעודי**" (שם קד,לג) - מכאן, ב"עוד מעט", מנקודה זאת יכולים להגיע לעדוד וחזוק. לכן אומר הרב זצ"ל, שבשעה שאדם מרגיש שברון לב, מדוכא, שיאחז באותו הרגע בעצם הענין שהוא מדוכא בגלל החטאים, וזה יאפשר לו להתמודד עם הדכאון ושברון הלב.

אם אדם נתקף בבית המקדש בהרגשת היראה, לאחר שזמן רב לא הרגיש כך, בהתחלה קיימת הרגשת היראה, אחר כך - באה השמחה, על כך שהוא ב"ה מרגיש את היראה, וזה משמח אותו. וכך מגיעים למצב של "ושמחתם לפני ד'" (ויקרא כג,מ). לא מתוך קלות ראש, אלא מתוך יראת ד' - "לפניו נעבד ביראה" (מתוך ברכת "מעין שבע" בליל שבת) - זה נותן את השמחה.

הגמרא במסכת עבודה זרה (ג,א) אומרת שאומות העולם באות בטענות, מדוע הם לא קיבלו את מצוות התורה? - והקב"ה משיב להם ומציע: "מצוה קלה יש לי וסוכה שמה", ואחר כך הקב"ה מקדיר עליהם חמה וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא. האומות אינן עומדות במבחן. - לכאורה זה כל כך קל, מדוע לא הצליחו בזה אומות העולם? - אך יהודי נכנס ליום כפור דרך שער ראש השנה, ונכנס לסוכות דרך שער יום הכפורים. אדם מכיר במעשיו כשמגיע לזמן שמחתנו. במדה שמרגיש אדם מישראל שברון לב בראש השנה ויום הכפורים, הוא מגיע לשמחה בסוכות.

"אשירה לה' בחיי אזמרה לאלקי **בעודי**", ככל שצערו גדול יותר בימים הנוראים, כן שמחתו גדולה יותר בימי חג הסוכות.

---

* שיחה בשמחת בית השואבה חול המועד סוכות תשמ"ו. זמן לא רב לאחר פטירת בנו, הרב אברהם יצחק (נפטר ערה"ש תשמ"ו).

לכן תיקנו חז"ל שבחג הסוכות קוראים בקהלת, ולכאורה מה זה שייך לזמן שמחתנו? - אלא שככל שחשבון הנפש עמוק יותר, ומתוך כך מתעלים - כך ישנה שמחה של מצוה. "שמחו צדיקים בד'" (תהלים צז,יב) - זאת שמחה עליונה, שמגיעים אליה דרך התשובה. בשמחת בית השואבה שעשה הגאון מווילנא ישנו נוסח: "אשריכם ישראל שמכנס כל פמליא דיליה וכו', מיד מתמלא הקב"ה רחמים".

הגמרא במסכת סוכה (כה,ב) אומרת: "אבל חייב בסוכה". שואלת הגמרא מה החידוש? - הרי הוא חייב בכל המצוות? ועונה הגמרא, שהיינו חושבים כיון שהמצטער פטור מן הסוכה, אולי גם אבל בכלל זה, ואומרת שבאבל האדם מצער את עצמו, והוא צריך ליישב דעתו.

בחג הסוכות נאמר: "למען ידעו דֹרֹתיכם" (ויקרא כג,מג), החג מעניק לנו הרבה דעת ותבונה, דעת עליון השונה לגמרי - "תודיעני ארח חיים" (תהלים טז,יא) - קישורים עם הנצח, עם עולם הזה ועולם הבא. וזה נותן לנו כח לשמוח - "ושמחתם לפני ד' אלקיכם" - שמחה של מצוה. שמחה שהקב"ה עוזר לנו שכל הטוב והיפה נקבל בזמן שמחתנו.

טהרת הלב, ישרת הלב - הכל בא מהקב"ה. הלב מתיישר מכח הקב"ה. יהי רצון שהקב"ה יתן לנו כוח וגבורה, "לשאוב מים בששון ממעייני הישועה" (על פי ישעיה יב,ג), "כי יצפנני בסכה... בצור ירוממני" (תהלים כז,ה).

ראש השנה ויום כפור קדמו לסוכות שלא

שהתקיעה
אתא
לי

על תקיעות ראש השנה נאמר: "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט א) ובעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג,ו). כשנשמעת אזעקה מפני אויב, זה צריך להתיצב במקומו בהתאם לתפקידו. אך לא נאמר מה צריך להרגיש אחד לפי התנאים והעמדה שלו.

כך גם בראש השנה. כשהשופר תוקע לא נאמר מה צריך להרגיש כל אחד ואחד. כל אחד מכיר את עצמו ויודע מהו הענין שהוא צריך לחזור בו ולתקן אותו. כל אחד צריך לדעת מה רוצה הקב"ה **ממנו**.

הגמרא בברכות (ה,א) אומרת: "אם רואה אדם שיסוריו באין עליו - יפשפש במעשיו". הוא צריך לחפש מה רוצים ממנו, לעשות את חשבון הנפש ולחשוב על מה באו עליו היסורים, ולהתחרט. וכשהוא מבין מה הן ה"נקודות" ומה רוצים ממנו, הוא צריך להודות להקב"ה ששלח לו את היסורים כדי לפקח את עיניו, כנאמר "יסֹר יסרני יה ולמות לא נתנני" (תהלים קיח,יח), וההמשך: "פתחו לי שערי צדק אבֹא בם אודה י-ה". מה פירוש "שערי צדק"? - הכוונה שפתחו לו את "שערי ההצדקה", שאדם יבין מדוע הקב"ה עשה לו מה שעשה, אולי בגלל זה, אולי בגלל זה, וכל מחשבה היא "שער" ו"פתח" כדי להביא אותו למחשבת תיקון. ואם הקב"ה נתן לו חיים - "ולמות לא נתנני" - אז חייבים חיים אלה להיות בעלי ערך. וזה מה שאנו מבקשים בעשרת ימי תשובה: "זכרנו לחיים וכו', וכתבנו בספר החיים **למענך** אלקים חיים".

חג הסוכות - חג האסיף - הוא בעצם חג ההודיה להקב"ה על הצלחת היבול והתבואות. בארה"ב ישנו חג של הודיה מיוחדת בסוף השנה על הצלחות השנה שעברה. וחג האסיף הוא חג של הודיה. ואז נשאלת השאלה: לכאורה צריך היה תחילה להיות חג האסיף, כשאדם אוסף את תבואתו בשדה, וצריך להודות על כך להקב"ה, ומתוך הכרת התודה והכרה בחסדי הבורא, צריך היה להגיע לראש השנה ויום הכפורים, ימי חשבון הנפש. מדוע אם כן הסדר הוא הפוך?

התשובה לכך היא, שאילו היה כך, לא היה האדם יודע **בדיוק** על מה להודות ואיך להודות. עצם ההרגשה הראשית של הודיה היא הודאה על עצם הענין, אני חי, אני קיים - "הזֹרעים בדמעה ברנה יקצֹרו" (תהלים קכו,ה), שמחים על היבול המבורך. בדרך הטבע כל ברכת ההודיה יכולה להשאר "תקועה" בצד החומרי, השפע של היבול, בריאות, ענינים כלכליים וכדומה, והרגשת ההודיה שלו היתה מצומצמת. ואז דבר זה יכול להביא למשהו הפוך: "וצאנך ובקרך יִרְבָּיֻן ... "ורם לבבך ושכחת את ד' אלקיך" (דברים ח,יג-יד). ואילו כשראש השנה ויום הכפורים מקדימים את חג האסיף, אנחנו מגיעים להודיה מתוך גדלות הבורא שמלכותו בכל משלה. בראש השנה - "באור פניך יהלכון" (תהלים פט,טז), ביום כפור - "לפני ד' תטהרו" (ויקרא טז,ל), אז כשבא חג האסיף, לפני

---

* עובד משיחה בשמחת בית השואבה תש"ן.

לשמות, לשאוב מים "ממעיני הישועה" - באה ההקדמה הזאת. ואז התוצאה "משכני
ך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך" (שיר השירים א.ד), "כשם שחל שם שמים על
. זגיגה, חל שם שמים על הסוכה" (ביצה ל.ב), כל ההודיה איננה ענינית חמרנית אלא להיפך, בימים
אלה (ראש השנה ויום הכפורים) מתמלא האדם יותר ויותר תוכן רוחני ומתוכן זה הוא מגיע לחג
האסיף, אז חג ההודיה מקבל לא רק משמעות על חשבון העבר אלא גם כלפי העתיד, לדעת
שהחומר ניתן לנו כאמצעי לעליה רוחנית.

וזה גם מסביר לנו שראש השנה ויום הכפורים לא נתחייבו בעליה לרגל, ואילו חג האסיף כן.
את חג האסיף חייבים לחוג דוקא בירושלים - "ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים" (ויקרא כג.מ).
והסיבה לכך: מפני שראש השנה ויום הכפורים שהם ימי תשובה וחשבון הנפש, רצוי יותר שכל
אחד יתעמק יותר במהותו ויחשב מה הוא צריך לתקן. ואילו חג האסיף, שרוצים להפכו לרוחני
יותר, צריך להוציא את האדם מהפרטיות, להביא אותו אל הכלל, ולהביא את הכלל ולהעלותו
מהבחינה הפרטית הפשוטה להעלותו מן החיים הרגילים אל צרכי הרוח.

אם הגענו למדינה עצמאית, זה לא להיות ככל העמים אלא להיות "אור לגויים": ללמוד
וללמד, לשמור ולקיים ולהפוך את ירושלים ל"אור גוים" (ישעיה מב.ו).

יהי רצון שהקב"ה יתן לנו כח ובריאות להמשיך עד שיקוים בנו "זה השער לד' צדיקים יבאו
בו" (תהלים קיח.כ).

לסוכות מגיעים מהענוה שספגנו ביום הכפורים*

"ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיה יב,ג). ישועה - יום הכפורים, "ישעי - ביום הכפורים" (ויקרא רבה כא,ד). ביום הכפורים נאמר: "לפני ד' תטהרו" (ויקרא טז,ל), העמידה לפני ד' מביאה לידי ענוה גדולה, "וכולא קמיה כלא חשיבא" (זוהר), ובה במידה שמרגישים את ה"קמיה" - מרגישים את ההתבטלות. ומתוך כך זוכים להכנס לסוכה. סוכה - חדרו של הקב"ה - "הביאני המלך חדריו" (שיר השירים א,ד).

במתגאה נאמר: "דוחק רגלי השכינה" (ברכות מג,ב), "אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת" (סוטה ה,א), "גבר יהיר ולא ינוה" (חבקוק ב,ה) - אפילו בנוה שלו" (בבא בתרא צח,א). על אחת כמה וכמה להיות אושפיז בסוכתו של הקב"ה!

ורק הענוה שמגיעים אליה ביום הכפורים, מכשירה את האדם לסוכה. ואומות העולם בועטים בסוכה (עבודה זרה ג,א), שהגאוה מביאתם לידי כעס, והכעס מביאם לבעיטה. הענו אינו כועס ואינו בועט. ומענוה באים לדעת. משה רבינו ע"ה מתוך שהיה הענו הגדול ביותר (במדבר יב,ג) - היה הנביא הגדול ביותר, זכה למ"ט שערי בינה, ובסוכה נאמר (ויקרא כג,מג): "למען ידעו". מי שזוכה לסוכה [מתוך ענוה] - זוכה לדעת.

"אין מים אלא תורה" (בבא קמא פב,א), "שמניחין מקום גבוה והולכים למקום נמוך" (תענית ז,א). מים - סמל הענוה. ועל כן מים סמל הדעת - "ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים" (ישעיה יא,ט).

לנסך מים לפני ד' אין זוכים אלא בסוכות. כשמגיעים לענוה זוכים לנסך מים. וזהו "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", מהענוה של יום הכפורים, של העמידה לפני ד', של ההתבטלות לפניו, תזכו לנסוך המים.

---

* נכתב בכתב יד קודשו לשמחת בית השואבה תשי"א.

הפנמת המסר של ר"ה ויו"כ לכל השנה - מכח חג הסוכות*

בפסח נאמר: "למען **תספר** באזני בנך" (שמות י,ב)

ובסוכות: "בַּסֻּכֹּת תשבו שבעת ימים וכו', למען **ידעו** דֹּרֹתיכם" (ויקרא כג,מב-מג).

סדר הרגלים הוא פסח, שבועות, סוכות. בסוכות המעגל הושלם.

"ובנענועי אותם תשפיע שפע ברכות **מדעת עליון לנוה אפריון** וכו'" (מתוך תפילה שלפני נטילת ארבעת המינים).

אחרי יום כפור היה עתון שפרסם "עבר יום כפור שגרתי". נראה אם החילוניים יסכימו לפרסם "עבר יום ראשון למאי שגרתי" - משתדלים הם לתת ליום זה אופי מיוחד, ולכן יטענו הם, כיצד אפשר לומר כך, והרי היה לו תוכן יפה וחיובי של צדק ויושר, וגם השיגו[1] לא מעט, והיה לו ערך רב. ואילו אצלנו - אותו יום כפור "שגרתי", יום הכפורים שעבר זה עתה הוא לגמרי לא שגרתי, הוא לגמרי חדש, אף על פי שידוע מה שיהיה בעוד יום יומים, "זמן שמחתנו" כבר מאחורי כתלנו, אך זה אינו הופך את הרגשת היום שעבר לשגרתיות.

זה לא בדרך הטבע, זה למעלה מדרך הטבע, ודורות על דורות השקיעו את מיטב רצונם הטוב בצביונו, דפוסו ומהותו של יום הכפורים. ואם נזכרים במה שאומרים לפני "כל נדרי": "על דעת המקום... אנו מתירים להתפלל עם העבריינים", בין אם הכוונה היא לאנוסים ואולי פושעי ישראל - כל מה שחושבים מרחיב את האופק, ומעמיק את המחשבה. ואפילו ענין של "התרת נדרים" הפך להיות לחויה עמוקה.

זאת יהדות חיה, תוססת.

כששמעתי את המושג של "יהודי מסורתי" או "שומר מסורת", התחלתי להבהל ממילה זאת, להמנע מלהשתמש בה, כי יש בה ממש כפיה. יהדות טרדיציונלית[2] - זה דבר מאד מסוכן. מכיון שאבא נהג ככה, סבא נהג ככה, יש לזה ערך. זה ערך ארכיאולוגי מוזיאוני, זה דבר מה, אך שומרים על זה כעל דבר ישן.

התוצאה של ה"מסורתיות" היא שהסבא עוד לוהט, האבא חם, הבן פושר, הנכד קר, הנין פריז'ידר בהקפאה עמוקה. אפשר במהירות להחליף מסורת של "געפילטע פיש" למסורת של "פלאפל".

"כל אדם חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (עיין בהגדה של פסח). זה לא מפני שסבא קיים, אלא **אתה** צריך. אחרת - יהיה זה רק טיח, אך טיח בלי בנין תחתיו - לא כלום.

---

* דברים בשמחת בית השואבה, סוכות תשכ"ז.

1 אותם סוציאליסטים שהתקינו לחגוג את הראשון במאי - המע'

2 מלשון tradition (מסורת), כלומר: יהדות של מסורת בלבד.

"אשר **גאלנו** וגאל את אבותינו ממצרים", אחר כך זה ענין של מסורת, "כל דור ודור" שלש פעמים בשנה. החויה של העליה להר הבית! צריך לראות את הכהן הגדול נכנס להר הבית, והלב דופק אצל כולם!

כשיהודים לומדים תורה, אז ראש השנה חי, קיים, תוסס, והידיעה של דור אחד איננה רק ידיעה שהועברה מהדורות הקודמים -"בסוכות תשבו... למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי", הבן יודע כמו האב, האב כמו הסבא - אין הידיעה פוחתת והולכת. ואם במקרה הבן לומד יותר - הוא גם יודע יותר. ידיעה זו אי אפשר להגיע אליה מתוך החלטה סתם, אלא נובעת מעומק הנפש.

הטור (סימן תרכה) שואל, מדוע לא ניתנה מצות ישיבה בסוכות תיכף אחרי פסח, הרי זה קשור ביציאת מצרים?

נראה להסביר: ביציאת מצרים מתחיל החיוב "למען **תספר**", "למען **תזכור**", אך בסוכות הציווי אינו "למען **תספר**", אלא "למען **ידעו**", כדי להעביר מסר לאחרים צריך לעבור פרק של זמן. אילו המעבר היה קצר - זה לא היה מספיק.

ראש השנה מטהר את הלב ואת המוח, ואז נכנסים לסוכות בלב טהור ונקי, כמו מה שנכתב על נייר חלק, אם נהיים בריאה חדשה וזה נכנס למוח - בסוכות הקליטה היא לגמרי אחרת. כלפי כל מה שנאמר בפסח - כאן בא ה"למען ידעו"! ולא סתם ידיעה אלא "כל דורותיכם", כי זאת ידיעה רעננה, שבכל דור ודור חייב לראות את עצמו מחדש. ידיעה כזאת משפיעה על כל השנה.

בסוכות נאמר "שבעת ימים **בשנה**" (ויקרא כג,מא), חג הסוכות צריך להטביע את חותמו על כל השנה. במתח הגבוה של ראש השנה ויום כפור - אי אפשר לעמוד תמיד, אך בסוכות אפשר. את הסוכות, אותה שמחת הסוכות להמשיך כל השנה. זה הרבה יותר קל. סוכות חותם את החגים בשמחה, ובגלל זה מתפללים: "**בשמך יגילון כל היום** ובצדקתך ירומו" (תהלים פט,יז). הריקוד בחג זה לא סתם ריקוד יחד, אלא אז הכל משתלב יחד וזה מחזיק יחד בדורות הבאים.

דור לדור יביע אומר, דעת פסח, דעת ראש השנה, דעת יום הכפורים, שכל הדורות עמלו להוריד את המתח וזה לא הועיל להם, ונקוה שיגיעו ל"שאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיה יב,ג). "לד' אורי וישעי" (תהלים כז,א) אורי בראש השנה, וישעי ביום הכפורים (ויקרא רבה כא, ד). ככל שהדמעה משתלבת - זה מעמיק את המעינות, מעינות הישועה[1] נובעים מהעומק שלנו. "פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם" (ענפ"י מדרש רבה על שיר השירים ה,ב), לפי ר' ישראל סלנטר, זה פי חמש מיליון, אם יש מעיני ישועה, זה מתחיל מאתנו[2].

---

1 אשר אליהן רומזת שמחת בית השואבה, המתקיימת בסוכות - המע'.

2 כלומר, היכולת שלנו ליהנות ממעיני הישועה בסוכות, נובעת מהפתח שפתחנו ע"י "המחט" בראש השנה ויום הכפורים. ההתחזלה היא ע"י "דמעות" של האוירה הרצינית, ובמידת מה המתוחה, המאפיינת את ראש השנה יום כפור, וההמשך הוא ב"מעינות" של שמחה וישועה, המאפינות את סוכות - המע'.

"תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק" (ראש השנה טז.א), ובעקידה "מלאכי שלום מר יבכיון" (ישעיה לג,ז; עיין בראשית רבה מו,ה). אז נפתחו המעינות של דמעותיו של יצחק, עם דמעותיהם של המלאכים, ואחר כך כשהוא חפר את הבארות נבעו כל המעינות[1].

1 כלומר, מכח העקידה העצובה, הקשה, נוטלת החיים (כמעט), שאפילו המלאכים בכו עליה - צמחו אח"כ הבארות והמעינות מלאי החיים. וכך, בראש השנה אנו תוקעים ומזכירים את עקידת יצחק, המתאימה לאופיו של היום, וכן ביום הכפורים, יום עקידת יצחק, ובסוכות אנו שמחים, ומזכירים מים ומעינות, המתאימים לאופיו של היום - המע'.

ההבדל בין שנה שלמה וקטועה - ההשפעה מהמועדים*

"יידן פון גאנץ יאהר" - תרגומו הרגיל: יהודים של כל השנה. אולם ניתן לומר גם אחרת: יהודים של שנה שלימה, לא של שנה קטועה.

שנה שלימה - שראש השנה וסוכות מטביעים חותמם על כל השנה. ואילו שנה קטועה - הימים הגדולים הם מאורע בפני עצמו, נפרד, קטוע, ואינם משפיעים על ימי המעשה שלאחריהם.

מתנת הדעת מלמעלה מביאה שמחה עילאית**

דעת ושמחה - תרתי דסתרי, המוח הקר מפריד, מחלק, מנתח, ואינו משאיר מקום לשמחה - "יוסיף דעת יוסיף מכאוב" (קהלת א, יח). כיצד אפוא יתקיימו שני מקראות: "למען ידעו דרֹתיכם" (ויקרא כג, מג), - בחינת הדעת ו"והיית אך שמח" (דברים טז, טו) - בחינת השמחה?

והתשובה: דעת **מלתתא**[1], הבא מתוך עיון, מתוך ריכוז, המביא לידי אנליזה - הוא באמת כולו רצינות, ולא כן דעת **מלעילא**[2], הבא מתוך הברקה - הוא בעיקרו מאחד, מביא לידי סינתיזה והוא מנהיר את הפנים מאיר ומשמח - "הדברים שמחים" (מדרש רבה על שיר השירים א,ו). וכך יורד "שפע ברכות **מדעת** עליון" (מתוך "יהי רצון" שלפני נטילת לולב) -"בינה עילאה", "לנוה אפיריון" (שם) ומשפיע שפע שמחה.

אכן מתנת אלקים היא זאת, ככתוב:" לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה" (קהלת ב, כו), כי רק הקב"ה יכול לתת דעת ושמחה כשהן צמודות יחד.

ולכן מתחיל עיקר השמחה המיוחדת, השמחה היתירה הזאת (לשון הרמב"ם בפ"ח מלולב הל' יב: שמחה יתירה) במוצאי יום טוב הראשון. לאחר שהיום הראשון של חג הביא איתו את זוהר הדעת, את רוחב הדעת - "למען ידעו" - מוליד הדעת העליון את השמחה העילאית.

"שהשמחה במעונו" - ככל שמתקרבים יותר למעונו, מתקרבים יותר למקור השמחה. "ושאבתם מים" (ישעיה יב, ג) - מי הדעת (עפ"י הרמב"ם סוף הל' מקואות) - "**בששון** ממעייני הישועה" (ישעיה שם).

---

* נאמר במוצאי שבת שובה תשכ"ט בחיפה.

** נאמר ב"שמחת בית השואבה" תשכ"ט

1 =מלמטה

2 =מלמעלה

הגויים מפחדים מהשמחה שלנו בקיום המצוות*

אחד הדברים האופיניים ליצחק, שבדרך כלל נעשה הכל על דרך היראה. אך יראתו של יצחק היתה מתוך שמחה, כי הוא נקרא על שם הצחוק (רש"י בראשית יז,יט), הוא שמח שזכה להיות הראשון שנימול בשמונה, היראה הזאת מְשֻׁתר שְׂחוֹקוֹ אין הגויים תופסים.

כשהיהודים שותים יין לשם שמים, זה לא מביא לידי שכרות, הגויים לא תופסים, וזה מפיל חרדה, רואים אומה עם גילויים מיוחדים, תכונות מיוחדות, יש כאן משהו בלתי מובן, ולכן נאמר "וראו כל עמי הארץ, כי שם ד' נקרא עליך, ויראו ממך" (דברים כח, י), דוקא מכיון שזה לא נתפס - "כשם שחל שם שמים על החגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה" (ביצה ל.ב). יוצא שאותה עובדה, ששם ד' נקרא עליך, שבקיום מצות תפילין זה נגמר ב"יראו ממך", כך ישנו גם שמץ של פחד מן הסוכה. ענני הכבוד הפילו פחד על הגויים. כשהסתלקו ענני הכבוד, באו הכנענים להלחם, ואילו כל זמן שהיו ענני כבוד הם לא באו (רש"י במדבר כא,א).

אם אנו מצליחים לחיות בסוכה עם ראש השנה עם יום הכפורים - זה יוצר את "הצילא דמהימנותא" - "וראו... כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך", אם חלה שמחה - ישנם ענני כבוד. הציבור מדבר על כוח ההרתעה של **צה"ל**, כוח הרתעה של עם ישראל צריך להיות מעצם מהותו של **עם ישראל**. "וירא את העם שֹׁכֵן לשבטיו ותהי עליו רוח אלקים" (במדבר כד, ב) אומרים המפרשים: בלעם ראה ב"שוכן לשבטיו" שרוח אלוקים שוכן בקרבו.

בכוח ההרתעה זה - טמון סודו של עם ישראל, איזה נשק פנימי יותר, שלא יודעים לתפוס אותו. לכן כשנכנסים לסוכה - נכנסים תחת "צילא דמהימנותא". כשם ששם שמיים חל על החגיגה - זה חל גם ב"צילא דמהימנותא", להתיחד עם פנימיות האומה, ואז יסתלק מאתנו כל פחד מאומות העולם, כי אם להיפך.

אחרי שיעקב נפרד מעשו, אחרי פגישה כל כך לבבית, אחרי הנשיקה - "שלום עכשיו", "נלך יחד" - מציע עשו, ואז יעקב הסתייג - האם זאת ידידות אמיתית? האם צריך להסתייג? יעקב נפרד ממנו.

אף על פי שאנו מקריבים שבעים כבשים בחג לשלום אומות העולם (סוכה נה,ב), אנחנו לא שוכחים שהם שבעים זאבים ואנחנו כבשה אחת. יעקב מבין שעדיין לא באה הגאולה. **וישפט ד' על הר עשו והיתה לד' המלוכה** (עפ"י עובדיה א,כא) ואז תבוא הגאולה, מתוך התייחדות עם ייחוד הסוכה - "והיה ד' למלך על כל הארץ" (זכריה יד, ט).

---

* דברים שנאמרו בשמחת בית השואבה, סוכות תשל"ט.

סוכות - חג האחדות*

חג הסוכות - חג האחדות. אחדות התורה, אחדות הבריאה, אחדות האומה, אחדות האנושיות.

אחדות התורה - הלכות גדולות שבחג, ברמז נאמרו. לא בכתב יושר באו כי אם בדברים שבעל פה. גופי תורה באסמכתא נקנו. דפנות סוכה - מחסרות ויתרות למדות הן (סוכה ו,ב).

ערבה ונסוך המים - הלכה למשה מסיני (סוכה לד,א). ארבעה מינים אף הם לא נתפרשו - מסורת הם בידינו מאבותינו. כאן חוגגת תורה שבעל פה את נצחונה. כאן מתגלה שהתורה אחת היא, מרועה אחד ניתנה (עפ"י קהלת יב,יא). שמחת סוכות היא שמחת התורה, שמחת אחדותה ושלמותה.

אחדות הבריאה - שמחת יסוד הבריאה הראשוני, המים, עולה על ראש החג. "מאן דתני חשובה לא משתבש - מצוה חשובה היא ובאה משׁשת ימי בראשית" (סוכה נ,ב). בחג הזה אנו חותרים אל הראשוניות, אל "רוח אלקים המרחפת על פני המים" (עפ"י בראשית א,ב), העולם מתחדש ומיטהר על ידי שיבה אל המים העליונים, אל מעין החיים.

אחדות האומה - מתוך הבלטתם המיוחדת של כל חלקי האומה, על ידי הבחנתם והעמדתם על ארבעה - ארבעה מינים - מתוך הגדרתו העצמית של כל פרט ופרט - "אין אדם יוצא בלולבו של חברו" (סוכה כז,ב) - אנו מגיעים להכללה העליונה, לאגודה אחת, ו"כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת" (שם).

אחדות האנושיות - סוכת השלום נפרשת והולכת על כל הנברא בצלם אלקים. פרי החג באים לכפר על אומות העולם (שם נה,ב). ולעתיד לבוא יבואו כל הגוים ירושלימה לחוג את חג הסוכות (זכריה יד,טז). בחג הסוכות מתרומם ישראל לגובה אוניברסלי, למרחבי האנושיות כולה.

ומכאן **לשמחת** החג. כשהתורה והבריאה, האומה והאנושיות, מתאחדים ברזא דאחד, הרי הם עולים ומתעלים, מתקשרים ונקבעים למעלה מסדר זמנים, בנצח אשר שם השמחה.

רעיון האפסות ממלא את האדם **עצב**. יותר מכל יסורי גיהנום מאיים החדלון על כל המרגיש ביישותו. אין לך דבר נורא מאשר "עבר ובטל מן העולם" (אבות סוף פרק ה). האדם נאחז בכל מה שנראה לו קבוע ועומד, יציב וקיים. הרצון להזכר, להפקד, אף הוא בא מתוך פחד החדלון, האין שבשכחה. העובר והעצב כרוכים ירדו.

רק הישות הנצחית מנביעה שמחה. לא שמחה ארעית מתוך שכחת האין, אלא שמחה קבועה מתוך בטולו. הנצח בולע את המוות (עפ"י ישעיה כה,ח), מבטל את העצב, מנביע ששון ושמחת עולם. ועל דבר זה התפלל משורר הנצח, דוד מלך ישראל חי וקיים (ראש השנה כה,א): "וראה את **דרך עֹצב** בני ונחני **בדרך עולם**" (תהלים קלט,כד).

---

* הקדמת הרב נריה זצ"ל לחוברת "אסיף", לקט לחג הסוכות שיצא על ידו בשנת תרצ"ס.

חג הסוכות הוא חג היישות, חג הקביעות. צא מדירת הקבע המדומה שלך ושכון בדירת ארעי. למען דעת: אין ארעיות במציאות המקודשת בדבר ד'! בכוחך להעלות כל רגע עובר ולקובעו בעטרת הנצח. החיים אינם כלים והולכים, אלא קיימים ועומדים, ענני הכבוד הקשורים בסוכתך, מקשרים את העובר אל הקבוע, אל היציב.

"למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג,מג) - מיד עם צאת ישראל ממצרים הושיבם הקב"ה בסוכות - "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה" (שמות יב,לז) - מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה (רש"י שם), שנאמר "ואשא אתכם אלי על כנפי נשרים" (שם יט,ד), - נטלם נשאם והעלם למעלה מסדר עולם עובר - "ואבא אתכם אלי" (שם) - והביאם אליו, אל **הנצח**... ואף יציאת מצרים עצמה, קיחת גוי מקרב גוי במסות, באותות ובמופתים - אין לך הושבה בסוכות גדולה מזו. **בהוציאי** - בעצם ההוצאה - **הושבתי**.

שמחתן של ישראל שלמה היא. "**שמחת עולם** על ראשם" (ישעיה לה,י). לא כן שמחתן של אומות העולם "'ולא אמרו העברים'' (תהלים קכט,ח) - אלו אומות העולם שהם עוברים מן העולם" (ירושלמי שביעית, ד,ג), והעובר אין שמחתו שלמה. אומות העולם שמחים מתוך שהם **שוכחים** את **החדלון** וישראל שמחים מתוך שהם **זוכרים** את **הנצח**... לפיכך דוקא אותו חג שבו בא לידי ביטוי ערכו של הקבוע והקיים, נצח ישראל, הוא שנקבע לקרבנות כפרה על העוברים וכלים, על האומות.

ואף על פי שהאומות מתעלות על ידי ישראל, הרי לידי זכות ישיבה בסוכה אינן מגיעות (עי"ז עבודה זרה ג,א). כאמור, אין האחדות מטשטשת את ההבדלים, אלא מעמידתם על מקומם. **חג הסוכות** משותף הוא, אבל **ישיבת הסוכות** מיוחדת רק לישראל - "כל האזרח בישראל ישבו בסכות" (ויקרא כג,מב). רק ישראל הם אזרחי העולם האמתיים, **יושבי** ארץ ושוכני תבל - "מאן דאיהו מזרעא ושרשא דישראל - ישבו בסכות" (זוהר).

* *

בימים אלה, ימי קטטה בעולם וקול מלחמה במחנה צבאות הגויים, צלן של מלכויות מאפיל על פזורי ישראל ורדיפות מגולה לגולה, סכנה לשלמות ארץ הקודש ושעת חרום לישובה, בימים קשים וטרופים אלה, ישמשו לנו אמרי **האסיף** של חג האחדות והשלום כנטפי נוחם שאובים ממעיני הישועה (עפ"י ישעיה יב,ג), על נפשותינו העיפות (עפ"י ירמיה ד,לא).

ידעו דורותינו כי סוכת השלום של מי שהשלום שלו, פרושה על עמו ועל ארצו, ואף בשעה שצל-הדפנות גדול ביותר, אור ד' הגנוז זרוע ומאיר במחשכים, ושמחת עולם שופעת על ראש ישרי לב, שמחה שלמה, שמחת נצח ישראל.

הסוכה - סמל וביטוי לאחדות ישראל*

אותה דרשה במסכת סוכה (דף כז עמוד ב): "כל האזרח בישראל ישבו בסכות" (ויקרא כג,מב) - מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת", משמעותה היא אחדותו של כלל ישראל. אילו אפשר היה לבנות סוכה אחת, היו כולם יכולים להיות באותה סוכה, כי הסוכה מאחדת, כי הסוכה מלכדת.

אגב, רבי אליעזר אמנם סובר שאין אדם יוצא בסוכתו של חבירו (שם), אבל אין הלכה כמותו. ההלכה היא כאמור ש"כל ישראל ראויים לשבת בסוכה אחת".

כיוצא בזה, בעלות העם בהמוניו לירושלים בשלש הרגלים - היו רשאים עולי הרגל לפלוש לכל בית, לכל פינה, כי "ירושלים לא נתחלקה לשבטים" (בבא קמא פב.ב), היא נשארה נחלת הכלל, נחלת העם כולו.

סוכה, אוהל ורוממות

"כי יצפנני בסכה" (תהלים כז,ה)- יש מצבים של רעה וצרות, גשם וסערות, ואז הסוכה מגינה. "יסתרני בסתר אהלו" (שם)- אהל הוא מחסה - אלו תפילתנו והרגשותינו ביחס לה'. דרגה גבוהה יותר היא כש"בצור ירוממני" (שם) - כשה' מרים אותנו מעל כל הצרות.

---

* דברים שנאמרו בחול המועד סוכות ה'שדמ"ת.

הסוכה בבחינת ירושלים, שראויה לכל ישראל כאחד*

"ירושלים לא נתחלקה לשבטים" (בבא קמא פב,ב), ונאמר בירושלים "כעיר שֻׁחְבְּרָה לה יחדו" (תהלים קכב,ג) - "שמחברת ישראל זה לזה" (ירושלמי בבא קמא ז,ז). וכן בסוכה "כל האזרח בישראל ישבו בסכת" (ויקרא כג,מב) - "מלמד שכל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת" (סוכה כו,ב).

בקריאת התורה ליד הכותל, חול המועד סוכות

* דברים לשמחת בית השואבה תשי"ב.

הסוכה - מבצר הגנה היא לנו![*]

"הסוכה - מבצר הגנה היא לנו. "תצפנם בסכה מריב לשׂנות" (תהלים לא,כא). על אנשי כנסת הגדולה, שבטלו יצרא-דעבודה-זרה (יומא סט,ב), כתוב לאמור, שעשו סוכות כאלה שלא נעשו כמותן מימי יהושע בן-נון (נחמיה ח,יז). ומה היו הסוכות המפוארות האלה? - "ואגין זכותא עלייהו כסוכה" (ערכין לב,ב).

ואם יפלא: היאך תוכל דירת ארעי כסוכה להגן, עד כדי שתשמש דוגמה של הגנה? היאך יוכל בנין של "שתים (דפנות) כהלכתן ושלישית אפילו טפח" (סוכה ו,ב) ליהפך למבצר, נגד כל צר ואויב? נגיד גלוי לפני כל באי עולם: דבר ד' הוא המחזק ומבצר את מחיצותיה הקלושות של הסוכה. חוקת התורה אשר קבעה שֵם דירה לסוכה, היא היא הקיימת ומקיימת לעד. ואם כלי משחית היותר חדישים יכולים לפרוץ פרץ נבעֶה גם במבצרים היותר חזקים, הרי אין בכחם ובכח כל כלי יוצר, לפרוץ ולהפיל את החומר הבצורה של חוקת התורה, של דבר ד'.

הסוכה היא לימוד לדורות: חוקת התורה היא כחנו, היא חסננו, היא המעמידה אותנו, בה אנו חיים וקיימים לעד" (דברי מרן הרב קוק זצ"ל).

ובשולי דבריו של מרן שליט"א[1]:

רבותינו ז"ל הפליגו בשבחו של בצלאל, ואמרו "יודע היה בצלאל לצרף אותיות שמהן נבראו שמים וארץ" (ברכות נה,א). ואכן דרושה עמקות מרובה לראות בדברים גלומים ומגושמים את אותיות יצירתם, סודות בריאתם, כפי שיצאו מגניזת מאמרותיו של הקב"ה. ואף בתורה ומצוות יש צורך לעמוד על סוד הדברים, על האותיות שקדמו לדברות שמהן נבראו.

יסודות מרכזיים עמוקים, גלומים בכל מצוה ומצוה וטעמי מצוות מקיפים עולמי עולמים במעמקיהם. לא כל הרוצה לצלול בתוכם בא וצולל. רק נחותי ימא, המפליגים לחופים רחוקים, אלה העומדים בצל-אל (שם), הם המעלים לנו את פניני הבדלוח של תהומות אין חקר וקובעים אותם בעטרה שהם מעטרים לשכינה.

רבנו הגדול, הבונה את כלי משכננו בציון, אשר כל עמלו ומרצו מוקדשים לצרופם של שבטי ישורון, בבחינת "והיה המשכן אחד" (שמות כו,ו), מעמיק חקור במאמריו השונים בצרוף האותיות הגלומות בכל מצוה ומצוה.

---

* בראשית מובאים דבריו של מרן הרב קוק זצ"ל, שהתפרסמו ב"נתיבה" ג-ד, תשרי תרצ"ה. בהמשך מובאים דבריו של מורנו הרב נריה זצ"ל, שנכתבו כהסברה והרחבה לדברי הרב קוק, ונתפרסמו ב"נתיבה" ז-ח, חשון תרצ"ה.

1 מכאן מתחילים דברי מרן הרב נריה זצ"ל.

כשאנו עוברים בעיון על מאמרו האחרון על הסוכה ("נתיבה" ג-ד שנה צו) מתגלה לפנינו דרך מחיצותיה הפרוצות, האופק הרחב ומרהיב הלב, של דבר ה' לישראל עמו, דבר ה' אשר יקום לעולם, דבר ה' הבונה חרבות עולם, ומוסדי דור ודור יקומם (עפ"י ישעיה נח,יב).

דרך הדופן העקומה של הסוכה מתגלה לפנינו חוט שדרתה **הישר** והזקוף של כנסת ישראל, שנתחסן ונתאמץ על פי הצו העליון - "ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט,ב). רוצה אתה לראות את מבצרי העם, את חומות הגנתו, כלך לך אצל סוכה - "תצפנני בסוכה" ... (על פי תהלים כז,ה; לא כא).

"יצרא דעבודה זרה בכל מובניו, העתיקים והחדשים" המסיר את אבני בליסטראותיו, את חצי קשתו, על סוכת דוד להפילה, אך כל אלה ישובו על עקב בשתם... (תהלים ע,ד) "למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אתם מארץ מצרים" (ויקרא כג,מג), ומאשור ומארם, מ"גלת ירושלים אשר בספרד" (עובדיה א,כ), מאשכנז ומרוסיא הסובייטית... "וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר" (ישעיה מ,ה)!

ולא רק במדת הגבורה מצטיינת סוכתנו הדלה, אלא גם במדת התפארת. גבורת י-ה, גבורת ישראל, מעוטרת בהוד שבתפארת, בנוי נצחים, בזוהר עליון. ויש שאינך מבחין מי נתלה במי, מי קדם למי, אם הגבורה מביאה לתפארת, או התפארת מביאה לגבורה...

קו עובר: סוכה - חוק, דין. נוי סוכה - לפנים משורת הדין.

ומקובלנו: "לא חרבה ירושלים. אלא על שדנו בה דין תורה" (בבא מציעא ל,ב), ולא עשו לפנים משורת הדין. פגיעה בתפארת של היהדות, בנוי, בגובה העליון של דבר ה', לא רק שאינה מגינה אלא שהיא נהפכת לרועץ, מחריבה, מהרסת...

ואתה איש ישראל, אם רצונך להקים מבצר, נקודת הגנה נגד יצרא-דעבודה-זרה לכל גילוייו, מובאיו ומוצאיו, אל תשכח בהקימך את סוכתך, בהתבססך על החוק, על הגבורה העליונה, אל תשכח להכניס בה את החומר המגין על נקודת ההגנה - את התפארת...

בגבורה שבתפארת ותפארת שגבורה, תזכה **לנצח**, להקמת **הוד**, **ליסוד מלכות** שמים בעולם.

סוכות - שילוב של מעשי עם ישראל עם סיוע מלמעלה*

יש מחלוקת בגמרא (סוכה יא.ב) במהות הסוכות שישבו בהן בני ישראל בצאתם ממצרים: רבי אליעזר אומר שהיו ענני כבוד, ורבי עקיבא אומר סוכות ממש. ויש גירסא ההופכת את שמות התנאים (בתורת כהנים יב,יז).

אם ענני כבוד היו הסוכות - הרי זה נס גלוי. ואם כך נשאלת השאלה: מדוע - לפי שיטה זו - אין מברכין "שעשה נסים"? ואמנם ניתן לומר שמה שאין מברכין ברכה זו, זה משום שיש ברכה אחרת תמורתה - שבסוף ההגדה אנו אומרים "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים וכו'", אך עדיין השאלה עומדת במקומה, שכן צריך היה לברך ברכת "שעשה נסים" אחרי הקידוש, לפני ברכת "שהחיינו", וכמו שמברכים בחנוכה ובפורים?

התשובה על כך: את ברכת "שעשה נסים" [מברכים על נס היוצא מגדר הבריאה והטבע[1]]. על סדר הטבע מברכים "יוצר אור ובורא חשך" - בסדר הבריאה. ובחנוכה ובפורים סדר הטבע היה שונה. אבל **פסח**, **שבועות**, **סוכות** - אלה חגי התורה שהם **חגי היצירה של עם ישראל**, וכמו שלא מברכים "שעשה נסים" על בריאת העולם כך לא מברכים כאן. **יצירת עם ישראל-זה המשך תהליך יצירת ובריאת העולם**. אם כי זו יצירה מיוחדת, אך זו יצירה השייכת לדרך הטבע. זה חלק מדרך הטבע, שעם אחד הולך בדרך שונה ובלתי טבעית משאר העמים - "עם זו יצרתי לי" (ישעיה מג,כא). לכן - גם למאן דאמר שענני כבוד היו, ונאמר "ואבא אתכם אלי" (שמות יט,ד) - זאת היא יצירה - **בריאה**, ולכן לא צריך לברך על בריאתו של עם ישראל.

אחרי ראש השנה, אחרי יום הכפורים, אחרי ספיגת הרוחניות המיוחדת - מה היתה המהות המיוחדת של ענני כבוד? - כבר דברנו שרצה הקב"ה לתת לגוים מצוה קלה, [נתן להם את מצות הסוכה] והגוים לא רצו לקבלה (עבודה זרה ג.א). אנחנו לא באים בסוכה סתם, אלא שמכיון שנכנסנו דרך השערים הקשים, דרך ראש השנה ודרך יום הכפורים - הכניסה היא לגמרי אחרת. בלא ראש השנה, בלא עשרת ימי תשובה - כל זה לא מסתדר.

וכל זה למאן דאמר "ענני כבוד היו" - והחידוש הוא שאין כאן מעשה נסים וזה נחשב כבריאה. אבל למאן דאמר "סוכות ממש" היו, יש להקשות: הלא זה דבר טבעי, נורמאלי, אז מה אומרת התורה "**למען ידעו דֹרֹתֵיכֶם** כי בסכות הושבתי" (ויקרא כג,מג)? - הרי זה פשוט! מה חידשה לנו כאן התורה? - מה יש כאן לדעת?!

בפשטות נראה, שאם ב"ענני כבוד" זהו שבחו של הקב"ה - הרי ב"סוכות ממש" יש כאן **שבחו של ישראל**, על פי הנאמר בספר ירמיהו (ב.ב): "זכרתי לך חסד נעוריך וגו'". כולם היו במצב של "עבודת פרך", כולם ידעו מה אכלו במצרים - "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים" (במדבר יא.ד),

---

* דברים בחנוכת הבית לישיבת ימית, בנוכחות ראש הממשלה דאז מנחם בגין, סוכות תשל"ח. נכתבו בתמציתיות כהלכות כתיבה בחוה"מ, ועובדו כעת מחדש.

1 התוספות בטוגרים המרובעים שלנו - המע'.

והקב"ה לא שוכח את החסד שעשה העם - "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה שם). ואם אומר הקב"ה "למען ידעו דרתיכם" - הרי שצריכים אנו **לשים לב** למסירות הנפש של עם ישראל. ואם אין כאן מעשה שנבע מצד הקב"ה - יש כאן מעשה בלתי טבעי של כלל ישראל.

ויש לנו ללמוד מכאן ולהבהיר, שכמו שאבותינו יצאו למדבר בלי לעשות "חשבונות", כך בכל דור ודור צריכים אנו להאמין, ואין לנו לדאוג ולהיות מוטרדים איך יסתדרו לבסוף הדברים, כי **זה ענינו של הקב"ה!** - "**ויאמינו בד' ובמשה עבדו**" (שמות יד,לא).

בנוגע לסדרי תפילה, אמר רבי פנחס מקוריץ: כשאדם שואף להשיג משהו ישנה ראשית כל השאיפה **אל מה** להגיע, ואחר כך **איך** להגיע. אומר רבי פנחס מקוריץ שצריך לבקש מהקב"ה להגיע, אבל **איך** לבצע זאת אין להודיע לו. **אל תבקש על האמצעים** שיעזור לך הקב"ה בהם. להקב"ה יכולות להיות תכניות אחרות לגמרי. כשאדם חסר אמונה, כשיחסר לו "לכתך אחרי במדבר" - הוא מלא תכניות כרימון, ואם משהו משתנה - הוא מאד מאד מסכן, ומרגיש את עצמו אבוד.

הענין של סוכה - "דירת עראי" (סוכה ב,א), והרגשה שאנחנו בסתר כנפיו של הקב"ה - "יצפנני בסכה" (תהלים כז,ה). הידיעה שזאת דירת עראי, דופן עקומה ופרוצה מכל צד - ואף על פי כן אומרים יצפנני בסוכו. איך סכך זה - שכולו פרוץ - הוא **בטחון** - על זה צריך את ההסבר וההבהרה "למען ידעו דרתיכם", כלומר שידעו שהקב"ה חפץ באמת בענני כבוד, וסוכה היא המשך היצירה של עם ישראל, או לפי הפירוש השני שהסוכה מעידה על אתערותא מלתתא. וזהו "למען ידעו דרתיכם" - אם על זה שהקב"ה יצר אותנו כעם, או על ההתעוררות והמסירות של עם ישראל, ואז מקבלים "סוכה כהלכתה". ואת שני הדברים צריכים להעביר ולהבהיר לכלל ישראל. וכך נוצר עם ישראל דרך ראש השנה ויום הכפורים, ו"יגל יעקב וישמח ישראל" (תהלים יד,ז).

הכחות והשינויים מתרוצצים במוחו של האדם ופעמים רבות אין האדם יודע את הכיוון שלו. ואצל הקב"ה המידות ממוזגות, וגדולה ביחוד הענוותנות (עיין מגילה לא,א: במקום גבורתו אתה מוצא ענוותנותו). המידות אצל הקב"ה ממוזגות לשלימות. תפקיד האדם למזג את מידותיו. יש לו ערכים, ואם הוא זוכה למזג - הוא מגיע לשלימות המגיעה לחי העולמים.

יש דרך הממזגת גם את הדרכים האחרות. יש בחג הסוכות ענוותנות - צא מביתך לדירת עראי. הנכונות הזו היא מביאה לשמחה הגדולה. במיזוג הדרך של הענוותנות והגדולה, מזדהה האומה עם מנהיגה, עוז וענוה של ראש הממשלה.

בספר נחמיה (ח, יג-יז) נאמר: "וביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם... ולהשכיל אל דברי התורה. וימצאו כתוב בתורה אשר צוה ד' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות בחג בחדש השביעי... ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלקים... ויעשו כל הקהל השבים... כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא, ותהי שמחה גדולה מאד".

היחידים ודאי המשיכו במשך הדורות לעשות סוכות. אך הצבור ככלל, הכח הראשי **לכאורה** לא קיים מצות סוכה מימות יהושע עד ימי עזרא ונחמיה.

המלבי"ם פירש על כתוב זה, שכולו תמוה, שאמנם קיימו מצות סוכה על **גגו וחצרו** של כל אחד ואחד, אולם סוכה **היא ענין רוחני צבורי של כלל ישראל. סוכות צבוריות** - זאת לא ניתן לעם להקים עד שזכו לכך בימי עזרא ונחמיה, שקידשו את ארץ ישראל מחדש, ויכלו לקבוע תנאים על פי בית דין, שיהיו מסככים ברשות הרבים (תוספתא בבא קמא ו,יג. ועיין מועדי הראיה עמ' צז), ואז הקימו את הסוכה "בחצרות בית האלקים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים" (נחמיה שם טז).

מהו הערך **הלאומי** של חג הסוכות? - מי שאיננו מאמין בנסים בעם ישראל איננו ריאליסט. וסוכה רעועה זו שתחת הסכך "שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח" (סוכה ד,ב) - **זוהי ההשגחה העליונה, זהו "צילא דמהימנותא" - לא בצל הטבע** - הטבע מתאכזר, אנחנו חיים בצל הסכך **העל טבעי**. "סכת דויד הנפלת" (עמוס ט,יא) מסמלת את העתיד, המשיחי. הסוכה מסמלת את **הקיום הנצחי** - מתייצבת כלפי כל העולם. ולכן יום זה ראוי לחנוכת בית המדרש ולחנוכת הישיבה בימית.

אומר לנו הקב"ה "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב,לב), ונתקדשתי בתוך חגי ישראל - בעולה ובקרבנות. "ונקדשתי בכם לעיני הגוים" (יחזקאל כ,מא). וראש הממשלה משלב את הגבורה עם קדושת אמונה, עם תורה ובטחון. ויהי רצון שימשיך תמיד לקדש שם שמים לעיני הגוים.

ירושלים היא בחינת סוכה, וסוכה בחינת "לפני ה' "*

"ושמחתם **לפני ד' אלקיכם**" (ויקרא כג,מ): לדעת רש"י (עיין יומא סט,ב ד"ה ויברך) -במקדש, ולרמב"ם בפירוש המשניות (ראש השנה ד,א) - בירושלים. ומנין אפוא לשמחה בגבולין?

אלא באמת עיקרה של שמחה היא **לפני ד'**. והנה ירושלים היא בבחינת סוכה - "ויהי בשלם סוכו" (תהלים עו,ג), ומטעם זה היא לפני ד'. ולעומת זה כל סוכה בעולם אף היא "לפני ד'" - "כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה" (ביצה ל,ב) - "הביאני המלך חדריו" (שיר השירים א,ד), "בצלו חמדתי" (שם ב,ג) - "בצילא דמהימנותא". ולכן יש שמחה ומצות שמחה, כי כל מקום שיושבים בסוכה הרי זה "לפני ד'".

ואין זוכין לסוכה אלא אחרי יום הכפורים. אחרי שמגיעים לדרגת "**לפני ד'** תטהרו" (ויקרא טז,ל). כי חג הסוכות הוא בעיקרו חגו של הקב"ה - "וחגותם אתו חג לד'" (ויקרא כג,מא) - אלא שהקב"ה **מזמין אותנו** לסוכה, ואנו הננו האושפיזין דיליה.

וכשם שירושלים עצמה היתה קודם בבחינת **סוכה** - "ויהי בשלם סוכו" - וזכתה לתחילת אור **הבית** הקבוע עם עקידת יצחק, ואז הפכה מ"שלם" ל"ירושלים", כך גם בימינו: קביעות הארעיות באה על ידי עקידה, על ידי מסירות נפש, אז הסוכה הופכת מדרגת שלם לדרגת ירושלים.

"ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיה יב,ג) - ישועה זה יום הכפורים - "וישעי" (תהלים כז,א) - זה יום הכפורים" (ויקרא רבה כא,ד), וישראל ביום הכפורים נושעים על ידי טהרתם לפני ד'. והנה מים התחתונים בוכים "אנן בעינן למיהוי קדם מלכא[1]", וזוכין ישראל לא רק לעצמם, אלא גם להעלות את המים "קדם מלכא" - לפני ד', וזהו על ידי מעייני הישועה של יום הכפורים, זוכין לשאיבת המים ונסוכם לפני ד'.

לעתיד לבוא תתרחב ירושלים כמפורש בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא עה,ב). הרחבה זו מנין? - כל שטח של סוכה שהיה אי שם בעולם, שזכה לעלות מדרגת שלם לדרגת ירושלים, יצטרף לשטחה של ירושלים. ועל כן "לא כירושלים של עולם הזה ירושלים של עולם הבא וכו', שאין באין לה אלא המוזמנין לה" (שם) - כדרך שאין באין לסוכתו של הקב"ה אלא האושפיזין, אלה שזכו להיטהר לפני ד' ביום הכפורים.

---

* דברים שנאמרו בשמחת בית השואבה, תש"י.

1 =אנו רוצים להיות לפני המלך.

הנהגת עם ישראל - הנהגה על-טבעית*

"ד' מעוז חיי ממי אפחד" (תהלים כז,א) - חג הסוכות הוא המעוז, כל כולו ענין רוחני. וזה הענין: הסוכה בנויה מאורו של ראש השנה וישעו של יום הכפורים (עיין ויקרא רבה כא,ד), ומזה נבנה מעוז חיים של חג הסוכות.

הגמרא בראש השנה (טז,א) אומרת: "אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל? - אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". ובאשר ליום הכפורים - בעשרה בתשרי היתה עקידת יצחק בשעת תפילת מנחה (עיין כלי יקר ויקרא טז,ג; סדר הדורות ב' אלפים ע"ה). מה ענינה המרכזי של עקידת יצחק? ויתור על כל הרצון הפרטי, השכל הפרטי, ההגיון הפרטי - למרות שהכל מלא קושיות ובעיות. ולבסוף הקב"ה אמר "אל תשלח ידך!" (בראשית כב,יב) - הכוונה בכל הנסיון הזה היתה **ביטול רצונו** של האדם, ביטול כזה הנוגע לעצם החיים. ונסיון כזה, של ביטול הרצון ביום הכפורים, הרי זה דבר בעתו.

הקב"ה יצר באדם רצון חיים חזק, המחולל נפלאות, וכיצד הוצרך כאן יצחק לעשות דבר בניגוד לכח שהקב"ה נתן לו? - אלא הרצון היה כל כך חזק, שהתגבר על הרצון האלקי, והמבחן של יצחק היה עצום. המלבי"ם אומר: אם אדם מוסר את עצמו, הוא עושה דבר למעלה מדרך הטבע, והקב"ה נוהג אתו למעלה מדרך הטבע.

אם כן כל הענין של עקידת יצחק - בתקופה הראשונה של תולדות עמנו, כ"מעשי אבות סימן לבנים" (עפ"י הרמב"ן לבראשית יב,ו) - כל ההדרכה והלימוד שיש לנו ללמוד מעקידת יצחק - **שנוכל לנהוג מחוץ לדרך הטבע.** ומכאן נלמד בכל דרך החיים - בכל מהלך ההסטוריה - שנלך במסלול שמעל לדרך הטבע.

אחרי מלחמת ארבעת המלכים כרת הקב"ה עם אברהם את "ברית בין הבתרים". והסיבה לכריתת הברית, כי בימי המלחמה הראה אברהם שהוא נוהג מחוץ לדרך הטבע, גם בשעה שהגישה ההגיונית אינה מצדיקה התנהגות כזו. לכן דוקא אז כרת הקב"ה את הברית עם אברהם וזרעו, ומאז כל דרכו של עם ישראל הוא למעלה מדרך הטבע.

יש שאלה הרוֹנַחַת ברחוב: "מה יהיה הסוף?" - אך לפני ששואלים מה יהיה הסוף - צריך לשאול ולחשוב ולתת את הדעת מה היתה ההתחלה. גם אז זה לא היה הגיוני - "כל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי" (ישעיה נד,יז) - זה נתגלה בעקידת יצחק - בדרך הבטוי הנעלית ביותר של התמסרות וביטול והקרבה למעלה מדרך הטבע - גם של אברהם וגם של יצחק.

---

* מעובד משיחה בשמחת בית השואבה סוכות תשל"ז. נכתבה עפ"י דיני כתיבה בחוה"מ בתמציתיות ובשינוי. השיחה נאמרה על רקע התפרעות אספסוף ערבי בחילול ושריפת ספרי תורה במערת המכפלה בערב יום הכפורים באותה שנה.

על כן הגויים שונאים את ישראל, כי בעומק לבם פוחדים הם מעם ישראל - "וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח,י). כמו שכל אדם מפחד ממשהו שלמעלה מהשגתו - "אנוסה מפני ישראל כי ד' נלחם להם" (שמות יד,כה) - נגד כח עליון רפו ידיהם.

אילו נציגינו בעצרת האו"ם היו פותחים פעם ספר תנ"ך וקוראים משם ואומרים: "למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק" (תהלים ב,א), "שמעו עמים ירגזון" (שמות טו,יד) ועוד מקראות רבות - אז הם היו מזעזעים ומפחידים ומבהילים את הגוים, כי היו מדברים אליהם ב"שפת הנצח". אבל כשמדברים בשפה הדיפלומטית הַרגילה - אין זה הענין המיוחד לנו, לעם ישראל.

ביטוי לפחד הפנימי הזה אפשר לראות דוקא בנקודות שבהם אנו רואים שהגוים נאחזים. ידוע שלגבי מלחמת יום הכפורים - בדיוק היה זה הרעיון של המדריכים הרוסיים ששידלו את צבאות מצרים וסוריה להתחיל דוקא ביום הזה. היה כאן הרצון לפגוע ביום הקדוש, ביום הדין. מאין בא הענין הזה לפגוע בענין הדתי? - כאן נמצא הפחד הסמוי מפני יום הכפורים, ולכן דוקא כאן באו להתגרות ולהלחם. גם ענין ההסתערות על ספרי התורה בחברון בדיוק בערב יום הכפורים - מובן בצורה זו. הם מאמינים שהיהודים שואבים את כוחם מספרי התורה ולכן רצו להתנקם בהם.

הם ידעו והבינו היטב **שכאן מקור העצמה והרוח שלנו.**

היוצא מכל האמור, שעם כל הצער והכאב שפלש לזמן שמחתנו, וצריך לקרוע שתי קריעות אחת על הכתב והשניה על הגויל הקדוש[1] (מועד קטן כו,א), נקודת הנחמה שלנו היא כמו שאמרו במסכת עבודה זרה (יח,א) כשעמדו לשרוף את רבי חנינא בן תרדיון על קידוש השם: "אמרה לו בתו, אבא אראך בכך? - אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי - היה הדבר קשה לי. עכשיו שאני נשרף וספר תורה עִמִּי - מי שמבקש עלבונה של ספר תורה הוא יבקש עלבוני". - אם כן גם מדינת ישראל ועם ישראל יכולים לומר: מי שיתבע את עלבונם של ספרי תורה הללו - הוא יתבע את עלבוננו!

ואכן, מנחמה זו בונים אנו את מעוז חיינו בחג הסוכות הזה, והכל מצטרף למערכת אומות העולם נגד עם ישראל. וכשם שהפגיעות היו בנקודות הפנימיות שלנו - כך גם הנצחון שלנו יהיה נצחון רוחני בדרך שלמעלה מן הטבע, כפי שכרת הקב"ה ברית עם אברהם וזרעו.

יהי רצון שנבחין באורו של ראש השנה וישעו של יום הכפורים, ונחזיק מעמד על ידי הכוחות העל-טבעיים שעם ישראל נתברך בהם, בזכות הברית של המהלכים העל-טבעיים שכרת הקב"ה עמנו.

---

1 הקלף של ספר התורה.

הסוכה - בטחון ושמחה גם יחד*

בפרשת המועדים נאמר: "בַּסֻּכֹּת תשבו שבעת ימים וגו'. למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג,מב-מג). ופוסק הב"ח בטור אורח חיים סימן תרכ"ה, כי מי שיושב בסוכה ולא כיון לידיעה זאת, לא יצא ידי חובתו.

לכאורה חושבים שידיעה זו היא לגמרי פשוטה, אך זה לא כך, שהרי בענין זה ישנה מחלוקת בגמרא (סוכה יא.ב), באיזה סוכות ישבו, אם בסוכות ממש או סוכות של ענני כבוד?

הרשב"ם (על התורה) מפרש סוכות ממש. ומסביר שמי שגר בסוכה בזמן האסיף, יודה לד' שהיה במדבר בסוכה כל הזמן, ועכשיו זוכה להגיע לבציר. ועל כן יזכור האדם את התקופה כשהיה בחוסר כל, ועכשיו יש לו כל טוב.

אחרים מסבירים: במשך כל שהותם במדבר, הם נכנסים למדבר, יוצאים ממדבר, הקב"ה דואג להם שלא יישנו תחת כיפת השמים, והוא הכין להם סוכות, הכין להם גג על הראש.

ולכן צריך פשוט לשמוח. ואם רוצים להודות לקב"ה על ענין הסוכות - יש להתעמק בכל הטעמים, ולהבין את הדברים לעומקם.

הנציב ז"ל מפרש: בפסח יש לנו מצות סיפור, ואילו בסוכות לא כתוב "למען תספר" אלא "למען ידעו", קיים המושג של "ידעת", ודעת לאו מילתא זוטרתא היא. בפסח **סיפרו** את **העובדות**, ובסוכות צריך כבר להוציא מסקנות: איך להתנהג, איך לפעול.

בפסח סיפרו את הסיפור "בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז, היתה יהודה לקדשו, ישראל ממשלותיו" (תהלים קיד, א-ב). עם ישראל יצא לחרות, אולם התנהגות עם ישראל שיצא לחרות שונה מהתנהגות עמים אחרים כשהם זוכים לחרות (ראה ענתי אפריקה).

בסוכות - "למען ידעו **דרתיכם**" - כל דור צריך להגיע לדרגת דעת לפי המיוחד שבו. "זכר ימות עולם, בינו שנות דר ודר" (דברים לב,ז).

כל דור ודור צריך ללמוד את כל הפירושים יחד, גם בשביל לרכוש בטחון, גם בשביל להרגיש בעונג, ובשמחה.

על יציאת מצרים ומתן תורה שהיה תכלית היציאה, שנאמר "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים וגו'" (שמות ג,יב), נאמר שהמטרה היתה "לבעבור נסות אתכם" (שם כ,יז) - לא מלשון נסיון, אלא מלשון נס. כדי להרים אתכם, שם ד' נקרא עליכם. ענין זה מגלה את התגלות חסד הקב"ה עלינו.

ומאידך גיסא "עם יצא ממצרים" (במדבר כב,ה), בצורה של נפש שפלה.

בימים נוראים אנו אומרים: "היום תגדלנו", כפי שנאמר (דברים ד,ז) "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו".

---

* שיחה בשמחת בית השואבה סוכות תשנ"ג.

כשהקב״ה פורס עלינו את סוכת השלום, ״המלך מזמיננו לחדריו״ (על פי שיר השירים א,ד), ״על גוזליו ירחף״ (דברים לב,יא), כמו נשר. בשעת הצורך הוא מעלה אותנו על כנפי נשרים כדי להביא אותנו אליו (על פי שמות יט,ד). ולכן יש צורך להביא את כל הפירושים, גם של מצות ההודיה על הסוכות שהכין לנו הקב״ה לשבת בו, וגם התודה על ענני הכבוד, שה׳ שמר אותנו בכל המצבים שעברנו.

עלינו להזכר גם במלחמת המפרץ, שהקב״ה הגן עלינו בכל מיני דרכים.

אנו מקוים שהקב״ה ייטיב לנו את החתימה ויפרוס עלינו את סוכת שלומו.

בסוכה עם בני המשפחה

יצחק אבינו - מופת של מסירות נפש*

הערב האושפיז שלנו הוא יצחק אבינו.

"מי שענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו" (מתוך הסליחות).

"וזכרתי את בריתי יעקוב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכר, והארץ אזכר" (ויקרא כו,מב). ושאלו חז"ל: על יעקב ואברהם אבינו נאמר "זכרתי... אזכר" ועל יצחק לא כתוב לשון זכירה. מדוע? ותשובתם: "אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח" (ויקרא רבה לו,ה). באיזה אפר מדובר? הרי יצחק חזר הביתה? האפר הוא של האיל, האיל שבא במקומו של יצחק!

ברור הוא שאפרו של האיל הוא אפרו של יצחק, ואף התפילה נקבעה כאילו אפרו של האיל הוא ממש אפרו של יצחק. כיצד נחשב אפרו של איל יצחק כאפרו של יצחק?

משום שיצחק היה עולה תמימה, איש קדוש ה' מרחם. צא וראה: מדוע לקחה הדרך מחברון לירושלים שלושה ימים, השיבו חז"ל: "כדי שלא יאמרו הממו, ערבבו וכו'" (בראשית רבה נה,ו). במשך כל הזמן של שלושה ימים הלך אברהם אבינו מחברון עד ירושלים, כדי שלא יאמרו שעשה את הדרך בקלות דעת.

אברהם אבינו ידע על כך מהיום הראשון, אך ליצחק אבינו נודע הדבר רק כשראה את המקום מרחוק. והנה מגיעים קרוב להר המוריה "הנה האש והעצים, ואיה השה לעלה?" (בראשית כב,ז), רק אז שומע יצחק מה עומד להתרחש: "השה לעולה - בני" (שם פס' ח). משמע שלגבי יצחק לא היה קיים החשש של "הממו, ערבבו". שהרי נאמר: "וילכו שניהם יחדיו". וכשיצחק שואל את השאלה, רק אז נודע לו מה עומד להתבצע. מדוע יצחק לא שאל לפני כן? איך קרה דבר כזה? משום שיצחק מצעירותו קבל חינוך מלא של מסירות נפש, קידוש השם. בית החינוך של אברהם היה בית גדול לחינוך למסירות -נפש. מאז תחילת גידולו היה מוכן לכך. הנכונות של יצחק היא מתחילת עמדו על דעתו למסירות נפש על דבר ד', שדבר ה' הוא הקובע.

כמו ר' עקיבא ששאף: "מתי יבוא פסוק זה לידי ואקיימנו?" (ברכות סא,ב) רואים אנו באיזו מידה הצליח אברהם אבינו להחדיר בבנו את המידה של מסירות נפש. הוא איש הקרבנות, איש העבודה התמימה. כל מה שנעשה באיל הרגישו יצחק ואברהם כאילו יצחק הוא העולה על המזבח.

מכיון שהמשכן קשור בקורבנות, היתה בניתו וחנוכתו צריכים להיות קשורים עם נכונות העקידה. כל קורבן במשכן ובמזבח.בא במקום מה שהיה צריך לקרות ליצחק. הקב"ה זכר זאת וכשהגיע זמן הקמת המשכן, שנגמר בכ"ה כסלו, נדחתה חנוכתו של המשכן לראש חודש ניסן (במדבר רבה יג), חודש לידתו של יצחק, איש העקידה.

חותמת יצחק היתה צריכה להיות אף על עבודת **המקדש**. באותו יום כיפור, שהוקם המקדש חשבו שכבר הגיע קץ הימים. בח' תשרי התחילה חנוכת בית המקדש הראשון בימי שלמה, יומיים לפני יום כיפור. למה יומיים לפני יום כיפור?

---

* עובד מדברים שנאמרו בשמחת בית השואבה תשנ"ה.

בימינו זה ליל הסליחות שבו אומרים את סליחת "י"ג המידות". מה העניין המיוחד? כי זה היה יומיים לפני יום העקידה (עיין כלי יקר ויקרא פז.ג), שנהיה אחר כך ליום כיפור. זה היה היום השלישי, ואברהם יצא עם יצחק בח' תשרי. וכשם שהקב"ה רצה שהקמת המשכן תהיה קשורה **ביצחק אבינו**, כך גם חנוכת **המקדש** בזמן שלמה היתה קשורה עם עקידת יצחק, עם הנכונות שלו לכך שדבר ה' הוא הקובע.

זכותו של יצחק אבינו תעמוד לנו להשבית את גזירות שונאינו, ושיקויים בנו "ופרוס עלינו סוכת שלומך", שלא ישפך דם יהודי חס ושלום, ושזמן שמחתינו ימשך יותר ויותר בשנה הבאה בירושלים הבנויה.

"בית השואבה"- שמשם שואבין רוח הקודש*

ראשי פרקים

מדוע נקראת השמחה על שם השאיבה?

השמחה – במקדש ועל ידי גדולי ישראל

מדוע נקראת השמחה על שם השאיבה?

המשנה במסכת סוכה (מח.א) מתארת לנו: "נסוך המים כיצד? - צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגים, היה ממלא מהשילוח" (מעיין השילוח היו לו שני שמות, והשם השני שלו הוא - גיחון, וכמו שכתוב בהמלכתו של שלמה המלך "והורדתם אותו אל גחון" (מלכים א א.לג), והוא מעיין השילוח), הגיעו לשער המים (מלאו את המים מן המעיין, ומן המעיין עלו למעלה, ואחד משערי העזרה נקרא "שער המים", על שם שדרכו היו נכנסים שואבי המים ממעיין השילוח), "תקעו והריעו ותקעו" ואחר כך "עלה בכבש ופנה לשמאלו וכו'", והמשנה מסיימת בסדר ניסוך המים על גבי המזבח.

"תקעו והריעו ותקעו" - מפרש רש"י: "משום שמחה, דכתיב (ישעיה יב.ג) ושאבתם מים בששון". ושואל הגאון "ערוך לנר" בחידושיו למסכת סוכה: לפי פירושו של רש"י, צריכות היו התקיעות להיות לא על יד שער המים אלא בשעת השאיבה?

הגמרא (מח.ב) שואלת: "מנא הני מילי?" ועונה: "אמר רב עינא, דאמר קרא ושאבתם מים בששון". רש"י מפרש: "מנא הני מילי דתוקעים ומריעים **בשאיבת** המים של נסוך"? ועל זה באה התשובה "ושאבתם מים **בששון**". התוספות מוסיפים עוד פירוש לשאלה: "מנא הני מילי **דמי השילוח** בעינן?" והתוספות משיבים לשאלתם על פי סיפא דקרא: "ושאבתם מים בששון **ממעייני הישועה**", ומעייני הישועה הם הם מי השילוח!

והנה בעיקרה של שמחת בית השואבה, יש מקום לבירור: הרי עצם המצוה היה מעשה **ניסוך** המים, ואילו השאיבה היתה רק הכשר מצוה, ומדוע השמחה מסתובבת סביב **השאיבה**, ובמשנתנו מדובר בדף נ' ע"א, על "החליל של בית השואבה"?

נראה שזה עורר את התוספות (נ.ב ד"ה חד) לצטט את דברי הירושלמי (סוכה ה.א) "שמשם שואבים רוח הקודש", שהשכינה שורה מתוך שמחה, דכתיב (מלכים ב ג.טו) "ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ד'". וכדברי הגמרא בשבת (ל.ב), הלומדת ממקרא זה שרוח הקודש "שורה מתוך שמחה", כמעשה הנביא אלישע שביקש "קחו לי מנגן", כיון שהיה שרוי אז בכעס ורוגז, ובכדי שתשרה עליו שכינה הזמין מנגן. והרי לנו שענין של "ושאבתם מים בששון", עלה והתרומם עד כדי כך "שמשם שואבים

---

* מדברים שבעל פה בכינוס הי"ב להלכות הקודש והמקדש, בנושא: מקדש ונבואה, סוכות תשד"ם. נדפס בספר "ענבי פתחיה" עמ' 106-108.

רוח הקודש". והירושלמי מוסיף ואומר: "יונה בן אמיתי היה מעולי רגלים, ובשמחת בית השואבה שרתה עליו שכינה". ודאי ראוי היה יונה לנבואה גם לפני זה, ועם זאת לא שרתה עליו שכינה אלא בשמחת בית השואבה.

ונקראת אפוא השמחה על שם **השאיבה**, אף על פי שהעיקר הוא **ניסוך** המים, הואיל ולא מדובר על השאיבה הממשית הטכנית, אלא על השאיבה העילאית הרוחנית.

ההסבר הזה ניתן לנו מפי רבן של ישראל - המהרש"א[1]. המהרש"א (דף נ.ב, ד"ה דכתיב) מאריך כאן ומסביר את הדברים בהרחבה, מזכיר את דברי התוספות: "איתא בירושלמי - למה נקראת בית השואבה, שמשם שואבים רוח הקודש". ומציין שלדעת הירושלמי, השמחה היא לא מסביב לשאיבה הממשית של מי המעיין, אלא הכוונה היא לשאיבה הרוחנית. והיינו שכתוצאה משמחת מצוה גדולה זו - הגיעו לשאיבת רוח הקודש. וכך הוא מפרש את הפסוק - "ומאי קרא ושאבתם מים בששון ממעייני הישועה - ושאבתם רוח הקודש על ידי ניסוך המים שהוא בששון".

על שאלה זאת - למה נקרא מקום השמחה שבעזרה בית **השואבה**, והיה לה להקרא בית-**הניסוך** - עמד גם מרן הרב זצ"ל, וזכיתי לשמוע תשובתו הרמתה מפיו הטהור, בזמן שחגגו חגיגת אבן הפינה של בית הכנסת "אהל רבקה", בקרית-שמואל, בירושלים (שנבנה בתרומתה של מרת רבקה רוטנברג ע"ה).

וכך אמר הרב: אנחנו שואפים לכך שהאמצעים שבהם אנחנו עוסקים בדרך לקיום מצוות, שכל אותם המעשים שהם רק הכשר מצוה, גם הם יתעלו ויתקדשו ויגיעו לדרגת המצוה עצמה. ואמנם מצינו במסכת ברכות (יז.א), שחז"ל שואלים "נשים במאי זכיין?" לאמור: עיקר זכויותינו קשורות בתלמוד תורה, "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה א.א), ונשים הלא הן פטורות מתלמוד תורה? ותשובת חז"ל היא: בהבאת ילדיהן ללמוד תורה, בעידוד בעליהן ללמוד תורה, במתן רשות לבעליהן ללמוד בערים אחרות.

והנה שלושת הדברים שחז"ל מונים אינם אלא אמצעים לתלמוד תורה, ואף-על-פי כן חז"ל מציינים שם כי "גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים", היינו שהנשים העוסקות בהכשר מצוה זוכות ליותר מהעוסקים במצוה עצמה.

ונראה שגם גברים זכו להגיע לדרגא זו אחרי יום הכיפורים, בזמן שיצאו ברוממות רוח של זמן שמחתנו לקיים מצות ניסוך המים, שאז נתעלה המעשה של האמצעי, של הכשר המצוה, לדרגת המצוה עצמה, ונקראת השמחה על שם **השאיבה** - שמחת בית השואבה. ואכן בשמחה מיוחדת זו תפסו הנשים מקום נכבד ביותר, ולא עוד אלא שבשעת השמחה בבית המקדש נתייחד מקום לנשים למעלה (סוכה נא.ב), ללמדנו שהן העוסקות כל השנה בהכשר מצוה - זכותם גדולה יותר מהאנשים העוסקים במצוה עצמה.

---

1 מרן הרב הראי"ה זצ"ל היה אומר שהמהרש"א לא כתב רק "חידושי הלכות" אלא גם "חידושי אגדות", ולא עוד אלא שב"חידושי אגדות" האריך יותר. (ועיין מאמרי הראי"ה עמ' 118-119).

וראוי לציין, כי המהרש"א הוא אחד הפרשנים הגדולים שעדיין לא מוצו. בחידושי אגדות מהרש"א יש פניני פנינים שעדיין לא עובדו, שעדיין לא תורגמו לשפת דורנו, ומצוה מיוחדת לגאול את הדברים מסגנונם העתיק לשפת הדור.

השמחה - במקדש ועל ידי גדולי ישראל

הרמב"ם (הלכות לולב פרק ח' ה"יב) קובע ש"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן. בחג הסוכות היתה שם במקדש **שמחה יתירה**, שנאמר: "ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים" (ויקרא כג,מ). והוא ממשיך לפרט את ענין השמחה, ואין הוא מזכיר במיוחד את השאיבה.

לשיטת הרמב"ם העניין של שמחת בית השואבה לא היה משהו מיוחד לעצמו, אלא הוא כלול ב"ושמחתם לפני ד' אלקיכם", הוא כלול בשמחת החג.

אולם לפי זה מתעוררת שאלה מיוחדת של הרמב"ם: בהמשך התיאור של השמחה (שם הלכה יג-יד) "החליל מכה ומנגנים בכינור... ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין... ואומרים דברי שיר ותושבחות", אומר הרמב"ם: "מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושים אותה עמי הארץ וכל מי שירצה [הכוונה גם מי שאינו בדרגת עם הארץ]. אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה. הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין... אבל כל העם האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע". - וצריך להבין, אם לפי דעתו שמחה זו כלולה ב"ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים", הרי כל אחד מישראל מצווה בשמחה זו, ומדוע אפוא נמסרה רק לגדולי חכמי ישראל וכו'?

אבל כיון שאנו עוסקים במקדש, הרי לא קשה לנו למצוא תשובה לשאלתנו:

יש מצות עשה "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט,ל), מצות עשה של מורא מקדש (רמב"ם פרק ד', מהלכות בית הבחירה הלכה א), [ואפילו הראב"ד שחולק על הרמב"ם בנוגע לדרגת הקדושה שישנה במקום המקדש בזמן הזה, (שם ו,יד), הרי ביחס למורא מקדש אינו משיג עליו, כי מצות מורא מקדש נוהגת גם בזמן הזה]. ומצוה זו קיימת גם בחג הסוכות. שמא תאמר הלא כתוב "ושמחתם"? - הרי לנו פסוק המדריך אותנו ומלמדנו איך שמחים - "עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה" (תהלים ב,יא) והרמב"ם מכוין כאן בדבריו לפסוק זה, לאמור השמחה היא עבודת ד' ולא עבודת עצמו!

ומעתה הגע בעצמך - האם כל אחד שיודע לשיר ולרקוד יבוא לעזרה, ירים קולו וישיר שם, ירקע ברגליו וירקוד שם? - יפרוק מעליו עול מלכות שמים? - גם שלא בבית המקדש נזכרים אנו במה שמסופר בגמרא (ברכות ל,ב): "חזייה רבה לאביי דהוה קא בדח טובא: ומפרש רש"י (שם דה דהוה) "ונראה פורק עול". ועל הערתו של רבה "וגילו ברעדה כתיב", באה תשובת אביי: "אנא תפילין קא מנחנא" (יש עלי תפילין "והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי" (רש"י שם ד"ה תפילין). לאמור: גם כשאני שמח, אין אני מאבד את יראת השמים מעלי).

וכן בנידון שלנו, לשמחה הזאת בבית המקדש יכלו להגיע רק אלה שיכלו לקיים את "עבדו את ד' בשמחה וגילו ברעדה". להם מותר להרים קול, להם מותר להרים רגלים. אבל כל אלה שאינם שייכים לדרגה הזאת, שגם במצב של שמחה לא יסיחו דעתם ממצות עשה של ו"מקדשי תיראו", עליהם נאמר "וירא העם וינעו, ויעמדו מרחוק" (שמות כ,טו) - הם חייבים לשמור מרחק.

וכאן אנו מגיעים לתשובה לשאלתו של ה"ערוך לנר": לפי האמור לעיל, היה הבדל גדול בין השמחה שהתחילה בשעת השאיבה במעיין השילוח, לבין המשכה בכניסה לשער המים. בראשונה - השתתפו ההמונים הרבים גם הם, ואילו בהמשכה - נתייחדה לבני עליה שהם מועטין (על-פי סוכה

מה.ב). כשהגיעו לתחומי הר הבית, כשהגיעו לשערי העזרה, אז הובלט והודגש ה"גילו ברעדה", ורק אז עמדו הכהנים ו"תקעו והריעו ותקעו", לקיים מה שנאמר "בחצוצרות וקול שופר **הריעו לפני המלך ד'**" (תהלים צח.ו) ובזה הבליטו את המשמעות של "ושמחתם לפני ד' אלקיכם" (ויקרא כג.מ), שמחה של רוממות תוך מורא של קדושה, שמתוכה ועל ידה הגיעו לשאיבת רוח הקודש.

ממסיבות שמחת בית השואבה נזכה לבנין המקדש*

המחשבה ניזונית לא-מעט מן הרגש, מן החויה. האדם המבוגר טרוד רבות בעבודה, בפרנסה, וכל זה מפריע לשלימות החויה. ואילו ילד הסמוך על שולחן אביו, החפשי מדאגות פרנסה יכול יותר להתרשם מהחויה, מכל מה שמתרחש גם בקהילה, בהמונים. החויה של עם שלם העומד ומקשיב למלך, משאיר רושם וחויה חזקה מאוד, וזה היה במעמד **הקהל**.

החויה של שמחת-תורה, של שמחת בית השואבה, שממנה שואבים רוח הקודש (ירושלמי סוכה ה,א), שמחה שאחרי ההקדמה של ראש השנה ויום כיפור לסוכות, הראִייה בראש השנה ויום הכיפורים של מבוגרים המתפללים בכובד-ראש והמעבר בסוכות לשמחה של מצוה.

"קדשנו במצוותיך" (מתוך תפילת העמידה בשבת), קדושה בלב. כדי להגיע לקדושה בלב צריך להכין את הלב לקדושה.

כל מצוה של כלל ישראל שנעשית בשמחה, מרבה אור. מצוה צריכה להעשות בשמחה ובחגיגיות, כי זה מוסיף ליכולת הקליטה.

ישנם ימים של מצוקה, ולפעמים קשה להגיע לשמחה אמיתית, אך "הקהל" זה חידוש מעמד הר סיני.

זה לגמרי לא היה פשוט. כשנאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט,לט), ידעו היהודים שזה לא פשוט. מה יגידו הגויים? איך הם יגיבו על בחירת ישראל.

סיני - אמרו חז"ל - כי אז ירדה שנאה לעם ישראל (שבת פח,א), הגויים אינם משלימים עם גוי קדוש, עם סגולה, עם קטן, שיש לו 20% במקבלי פרס נובל.

ואנחנו זקוקים שהשנאה תחלוף, שהגויים יבואו מתוך הכרה, שיבואו לציון כאורחים של כלל ישראל, "נכון יהיה הר בית ד'... ונהרו אליו כל הגוים" (ישעיה ב,ב), ועד אז השנאה נמשכת, וכל הזיופים על תהליך של שלום... אנו רואים את ההסכם, את הנסיגה, אך לא רואים את השלום.

צריך שהקב"ה הוא יתן לנו "עֹז לעמו יתן" (תהילים כט,יא) - שמסיבות שמחת בית השואבה תגרומנה שהמקדש יאיר לנו, והאור הגדול הזה יאיר את לבנו להמשיך לחנך את ילדינו, "אור חדש על ציון תאיר", ונלך לאורו.

---

* דברים שנאמרו בשמחת בית השואבה, תשנ"ה

האם כוונה מעכבת המצוה בליל א' בסוכות?*

"בַּסֻּכֹּת תשבו שבעת ימים וגו' , למען ידעו דֹּרֹתיכם וגו'" (ויקרא כג,מב-מג) "ציוונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו" (שור אורח חיים סימן תרכה). וכתב הב"ח (ברוש הסימן): יִרָאה לי שסובר רבינו דכיון דכתיב למען ידעו... אם לא ידע כוונת מצות הסוכה לפי פשטה, לא קיים המצווה כתיקונה, דעיקר הכוונה בישיבת הסוכה, שנזכור יציאת מצרים. ומשמע ליה, שצריך שיכוין בשעת ישיבת סוכה, הטעם המכוון במצוה.

וב"פרי מגדים" (משבצות זהב) כתב שצריך לכוון גם כן, שהקיפם בענני כבוד. והוסיף: כוונות אלו אינם אלא לכתחלה, אבל בדיעבד יצא כשלא כיוון רק לצאת, כדפסקינן באורח חיים סימן ס' (סעיף ד').

ו"בכורי יעקב" משיג עליו: לעניות דעתי אין זה ראָיה, דזה דוקא בשאר מצוות שלא ציוותה התורה בהן כוונה פרטית, אבל בסוכה שציווי הכתוב הוא שיכוון כן מ"למען ידעו", כמו שכתב הב"ח, יש לומר דאפילו בדיעבד לא יצא. וכדאמרינן (פסחים פ"ו מ"ה) "כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו". ולכן אם אכל בלילה ראשון בסוכה בלא כוונה זו - יש להחמיר לאכול שוב כזית בכוונה. ועל כל פנים יזהר כל אחד ללמד ולספר לבניו ולבני ביתו בלילה הראשון כוונת מצות סוכה (ואפילו לשיטת הר"ן - פסחים דף כה ב ברי"ף ד"ה כל - שבפסח בדיעבד יצא גם אם לא אמר שלשה דברים הנ"ל, היינו משום דסבירא ליה דהכוונה של המשנה היא שם לא יצא ידי חובתו מדרבנן, אבל בסוכה שכתב בפירוש "למען ידעו", אם כן מדאורייתא הוא, ואפילו בדיעבד לא יצא).

הגרי"ד במברגר זצ"ל מווירצבורג, מקשה על ה"בכורי יעקב" מראש השנה (כח.ב): "אלא מעתה [דשאין במתכוון למצוה כמתכוון דמי] - הישן בשמיני בסוכה [שלא לשם מצוה] ילקה [משום "בל תוסיף" (דברים יג.א)]?" - ומאי קושיא, והרי סוכה שאני שיש בה צורך בכוונה פרטית ואינה דומה לשאר מצוות?

(ועיין שם תשובת ה"בכורי יעקב" על פי דברי רש"י בעירובין צו,א ד"ה ואיבעית, וצריך עיון על יום תרועה שכתבו בפשיטות בראש השנה כח,ב דבכהאי גוונא אין "בל תוסיף".)

ויש להשיג על ה"בכורי יעקב" מריש מסכת סוכה, שבדף ב' עמוד א' שואלת הגמ': מנא הני מילי שסוכה הגבוהה מעשרים אמה פסולה? ומתרץ רבה "דאמר קרא (ויקרא כג,מג): "למען ידעו דֹּרֹתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" - עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה וכו'". ובהמשך הגמרא (עמוד ב): "יכולהו כרבה לא אמרי, ההוא ידיעה לדורות היא". ואם כדבריו (של ה"בכורי יעקב") היה לה לגמרא למימר: ההיא ידיעה דבעינן כוונה הוא?! - אלא על כך כרחך לא אמרה הטור אלא למצוה ולא לעכב, וכדעת ה"פרי מגדים". ועוד שאם כדברי ה"בכורי יעקב", היאך לא אישתמט חדא מן הראשונים להשמיענו דין זה, שעיקר קיום המצוה תלוי בו?

---

* נכתב במוצאי יום הכפורים תשי"א.

ולפי דעת הב״ח והי״בכורי יעקב״, כדאי לזכור מה שכתב ה״רוקח״ (רש הלכות סוכה), בפירוש ״למען ידעו״, כדי לדעת מה עלינו לכוון בשעת ישיבה בסוכה. שלדידיה הסוכות הן זכר לכיבוש הארץ. ״ויש מפרשים, כשצרו על ארץ האמורי של סיחון ועוג, ועל כרכים שבארץ כנען, אז ישבו ישראל בסוכות. כמו שכתוב (שמואל ב יא,יא): ״הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות״...וזהו ״כי בסכות הושבתי את בני ישראל״ - כשצרו על האומות, וכל זמן שלא כבשו וחלקו קורא יציאת מצרים וכו׳״.

דין מי שלא היתה לו סוכה בלילה הראשון*

ב"זרעים" (חשון תש"ז) מספר חברנו יוסף שפירא (נכד האדמו"ר מדרוהוביטש ז"ל, שהתגייס ל"בריגדה היהודית" במלחמת העולם השניה), שבחול המועד סוכות הגיע מן המדבר לישוב, ובהכנסו לסוכה הראשונה שזכה לראות בחג הסוכות, בירך "לישב בסוכה" ו"שהחיינו" בשם ומלכות. והוא מוסיף: "איני יודע אם נהגתי כדין בברכה זו, שהרי לא אכלתי שם".

אכן ספקו של החבר יוסף מוצדק הוא, שהרי הלכה פסוקה היא: "נהגו שאין מברכין על הסוכה אלא בשעת אכילה" (שלחן ערוך אורח חיים סימן תרלט סעיף ח), ואף הרמ"א מוסיף ואומר שם: והכי נהוג.

ברם, המעיין במקורות ההלכה יראה כי ישנה גם דעה אחרת, והיא דעת גדולי עולם, הסוברים כי "כל זמן שיכנס בסוכה כל שבעה - מברך" (רמב"ם, הלכות סוכה פרק ו' הלכה יב), ו"הנכנס בסוכת חברו לבקרו - מנהג ידוע שהוא יברך בין סעד בין לא סעד" (רב האי גאון, מובא בראש סוכה פרק לולב וערבה סימן ג'). ואם כי פשט המנהג שלא כדעתם של ראשונים אלה, אלא כדעתו של רבינו תם, שעיקר הקביעות של ישיבה בסוכה היא באכילה, ולכן אין מברכין אלא בשעת אכילה (דעה זו הובאה בטור אורח חיים סימן תרל"ט) - הנה מצאנו שהגר"א מווילנא חזר להורות כדברי הקדמונים, ובביאוריו לאורח חיים כתב: "ודעת הרי"ף והרמב"ם עיקר" (סי' תרלט, סק"ג). ובני דורו מעידים עליו שכך נהג גם למעשה, ובכל פעם שהיה נכנס לסוכה - היה מברך. הרי שברכתו של החבר יוסף, יש לה על מה שתסמוך.

אולם באמת אין ברכת יוסף צריכה לסמוך דוקא על דעות אלו: שכן חידש בעל "חיי אדם" שאפילו לדעת הפוסקים הסוברים שאין מברכים אלא בשעת אכילה, הרי זה דוקא **בסוכתו הוא**, אבל ההולך לסוכת חברו, לכולי עלמא צריך לברך שם גם אם אינו אוכל שם (חז"א הל' סוכה, כלל קמח סעיף טו). וטעמו מוסבר בפי ה"חפץ חיים", ב"שער הציון" ל"משנה ברורה": והמנהג שנהגו הוא רק בביתו, שדרך לקבוע שם סעודה, אבל בבית אחרים שאין דרך לקבוע שם סעודה, לכולי עלמא כל שנכנס שם חייב לברך (סי' תרלט, ס"ק צ"ג).

*

ולענין ברכת שהחיינו על הסוכה, הנה הדברים מפורשים ברי"ן (פרק לולב וערבה דף כב,ב בדפי הריף) בשם הראב"ד: מי שלא אכל בסוכה לילה הראשון, אף על פי שבירך זמן בביתו, צריך למחר כשישב בסוכה לברך זמן. ודעה זו הובאה להלכה ברמ"א אורח חיים סוף סימן תרמ"א.

אמנם אחד מגדולי הפוסקים, הב"ח, בתשובותיו (סי' קל"ב) האריך להוכיח שלא כדעה זו, באמרו כי "בברכת זמן שבירך בביתו פוטר זמן בסוכה, אף על פי שלא ישב בתוכה, כיון דשעת מצותה היא...דאין ספק שכוונתו לברך גם על הסוכה", הנה מלבד שבשעה שַׁבַּרַכְתָּ שהחיינו בקידוש של ליל החג, ודאי לא התכוונת גם על הסוכה, כיון שאז לא היתה לך סוכה, הרי דעת רוב האחרונים -

* נכתב בשבת-שובה תש"ז, נדפס בספר "ענבי פתחיה", עמוד 105.

מחוץ ל"דגול מרבבה" - קובעת שהעיקר כרמ"א וחייבין לברך שהחיינו (עיין באר היטב ושערי תשובה סוף סימן תרמ"א) - אם כן איפוא, יפה ברכת וכתורה עשית, "בן פֹּרָת יוסף" (בראשית מט,כב).

טעמים שחג הסוכות נחוג דווקא בתשרי*

סוכות בתשרי על שום מה? עיין בטור סוף סימן תרכ"ה, רמב"ם במורה נבוכים (ח"ג,מג), רשב"ם (שמות כג,טז). והגר"א מווילנא עשה בזה חשבון נאה, עיין בפירושו לשיר השירים א,ד.

חשבון אחר עשה מהר"ש בורנשטיין ז"ל, בנו של ה"יאבני נזר", בספרו "שם משמואל" (עמ' סה) לירח האיתנים. יסוד חשבונו: אלמלא חטאו ישראל בעגל...

ישראל נצטוו על הקמת המשכן למחרת יום הכפורים (רש"י דברים י,א). בכ"ה בכסלו שלמה המלאכה (במדבר רבה יג,ב), כלומר בע"ב ימים שהם חדשיים וחצי ("ט מתשרי, כ"ט ממרחשון וכ"ד מכסלו), ורק הקמתו נדחתה לחודש הרחמים שבו נולד יצחק (ראש השנה י,ב) - אלמלא חטאו, היו מתחילים בהקמת המשכן בי"ז בתמוז (ולא ממתינים למחר, מה שאין כן ביום הכפורים שחג היה). י"ב מתמוז, נ"ט של אב-אלול וא' בתשרי הרי ע"ב, והיה נגמר המשכן באי תשרי, ומוקם מיד, שכן היו זוכים בו מצד הדין. היו הנשיאים מתחילים מיד בחנוכו ומסיימים בחנוכת המזבח בי"ב בתשרי. ולא היה צורך בדגלים וכו', והיו יוצאים מיד לארץ ישראל, וכמפורש בפרשת בהעלותך: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים" (במדבר י,לג), שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד (רש"י שם). והרי היו נכנסים אז לארץ בט"ו בתשרי.

ולפי מה שכתבנו בשם הרוקח (ראה עמוד 171), שסוכות חג זכר לכיבוש הארץ, הדברים מתקשרים יפה: **נקבע החג בתאריך, שבעיקרו היה צריך להיות חג הכניסה לארץ ישראל.**

---

* נכתב במוצאי יום הכפורים, תשי"א

מעמד הקהל*

ראשי פרקים

א. חיזוק רוחני ומתן תורה מחודש
ב. אחדות ישראל
ג. מדוע דוקא המלך?
ד. אחדות העם לדורותיו
ה. חיוב נשים משום מצות ציבור
ו. טף למה באים?
ז. ריבוי האנשים והחויה שבמעמד – חיוניים גם למבוגרים
ח. ללמוד וללמד
ט. במנהגי שמחת תורה יש זכר להקהל

א. חיזוק רוחני ומתן תורה מחודש

"משרשי המצוה" - מסביר לנו בעל ספר החינוך (מצוה תריב) - "לפי שכל עיקרן של עם ישראל היא התורה, ובה יפרדו מכל אומה ולשון, להיות זוכים לחיי עד... על כן בהיות כל עיקרן בה, ראוי שיקהלו הכל יחד, בזמן אחד מן הזמנים לשמוע דבריה, ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם, אנשים ונשים וטף, לאמור: מה הקיבוץ הרב הזה שנתקבצנו יחד כולנו? ותהיה התשובה: לשמוע דברי

---

* דברים שנאמרו בכינוס תורה שבעל-פה בירושלים בכ"ח' מנחם-אב (תשל"ב). נדפס בספר "צניף מלוכה" עמ' 289-298.
יום זה היה יום פטירתו וגניזתו של נזיר אלקים הרב ר' דוד הכהן זצ"ל, ופתיחת הדברים הוקדשה לשמו ולזכרו:
במצות הקהל היה תפקיד מיוחד לכהנים, הם היו התוקעים, המעוררים את העם למעמד הקהל. היום הסתלק אחד הכהנים המיוחדים. הרב רבי דוד הכהן. הנזיר, יהיה זכרו ברוך.
ברשות היו"ר והקהל הנכבד, רבנים ובני תורה, כמה מילים לזכרו של אותו צדיק נגלה ונסתר, יותר נסתר מאשר נגלה, שהלך לעולמו: על הכהן הגדול נאמר "ונשמע קולו בבואו אל הקדש" (שמות כח, לה), הוא היה לבוש מעיל תכלת, שפעמונים ורימונים היו מקשטים את קצהו, והללו היו מצלצלים בבואו אל הקודש. הדבר המעניין הוא, שדוקא ביום שהיה יומו הגדול של הכהן הגדול. יום הכיפורים שבו בא הכהן הגדול לא רק אל הקודש אלא אל קודש הקודשים, דוקא ביום זה לא נשמע קולו בבואו (אגב: נשתרשה טעות בציבור, ניתן לשמוע שרק פעם אחת נכנס הכהן הגדול לבית קודש הקודשים, ואילו האמת היא שבו ביום היה נכנס ארבע פעמים לבית קודש הקדשים). ודוקא בכניסות אלה לא נשמע קולו בבואו אל הקודש, מפני שאז לא היה לבוש בשמונה בגדים אלא בארבעה בגדי לבן. אז לא היה לבוש במעיל התכלת. אז לא צלצלו הפעמונים והרימונים, וכניסתו היתה שקטה, כניסה דוממה. לא נשמע קולו בכניסתו ולא נשמע קולו בצאתו - הכל נעשה בדומית קודש.
אותו כהן גדול, רבי דוד הנזיר זצ"ל. שהתנזר לא רק מחמודות עולם אלא גם מדיבורי עולם, שהתמיד בשתיקתו המרובה. עברו עליו עשרות עשרות שנים שהיו בבחינת יום כיפורים אריכתא, ולא "נשמע קולו בבואו אל הקודש". רק בסוף ימיו הופיע ספרו "קול הנבואה", ומשם עולים צלילי דממתו רבת השנים. צלילים זכים מאד. יהי רצון שהצלילים הללו של ספרו שהופיע, של ספריו שבעתי"ם יופיעו, ילוו אותנו, יקלטו באזנינו, ונשמע כולנו את קול דממתו. קול תהלת ה' שעלתה מתוך דומית חייו, לאורך ימים ושנים.

התורה, שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה, ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה ילמדו לדעת את השם, ויזכו לטובה, וישמח ד' במעשיו, וכענין שכתוב בפירוש בזאת המצוה "ולמען ילמדו ויראו את ד' " (דברים לא,יב).

ואם ספר החינוך תיאר לנו את **צורת** המצוה, הודה ותפארתה, הרי הקדים הרמב"ם ז"ל והעמידנו על **תוכן** המצוה, רומה ועומקה - "שלא קבעה הכתוב לקריאה זו אלא לחזק דת-האמת", ועל כן נתחייבו "להכין לבם ולהקשיב אזנם, לשמוע באימה וביראה וגילה ברעדה, כיום שניתנה בו [תורה] בסיני... ויראה [השומע] עצמו, כאילו עתה נצטווה בה, ומפי הגבורה שומעה" (הלכות חגיגה ג,ו).

ובעקבות פירוש רש"י ז"ל במסכת סוטה (מא.א ד"ה ושמע) כתב והסביר מרן המבי"ט ז"ל ב"קרית ספר", סוף הלכות חגיגה: "אין קורין ביום הקהַל, אלא במשנה תורה, מאלה הדברים עד שמע, דאית ביה עול מלכות שמים, והיה אם שמוע - קבלת עול מצוות, וקללות וברכות - קבלת בריתות של תורה, וכתיב הכא למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ד', דמשמע דאית בהו יראת השם".

וכיוצא בזה כתב מהר"י אברבנאל ז"ל: "וקיבלו חז"ל שהקריאה היתה בספר אלה הדברים... שרוב מצוות התורה והברית נכללים בו".

ב. אחדות ישראל

כתב הגאון בעל הפלאה זצ"ל: "שורש כנסת ישראל הוא אחדות, כמו שנאמר (דברי הימים א, יז,כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ... ולכן קרא משה רבינו ליום מתן-תורה יום הקהל (דברים ט,י: י,ד: יח,טז ובתרגום יונתן - במקור השלישי - ביומא דאתכנשו שבטיא למקבלא אורייתא), כי בעת מתן תורה, שֶׁכָּלַל הקב"ה כל התורה כולה בעשרת הדברות, לא היו יכולים לקבל שורש הדברים, עד שנקהלו כולם באחדות" (פנים יפות, ויקרא יט ב).

התורה ניתנה לכלל - "מורשה קהילת יעקב" (דברים לג,ד ועיין מהר"ל מפראג, נצח ישראל פרק יא), ומעמד הר סיני העניק תוקף לכלל, ליכד את כל הפרטים ואף הכניס אותם בערבות הדדית (עיין מכילתא שמות יט י: הרי אתם קשורים, ענובים, תפוסים וכו'). וקיבל על עצמו כל יחיד ויחיד לדאוג גם לחבריו, לדאוג שהכלל כולו ימלא את חובותיו - "נעשה ונשמע" (שמות כד,ז) [בלשון רבים], ולא רק אעשה ואשמע.

ועיין שם על הפסוק אנכי (כ ב): "רבי אומר: להודיע שבחן של ישראל, שכשעמדו כולן על הר סיני לקבל התורה. השוו כולן לב אחד לקבל מלכות שמים בשמחה, ולא עוד אלא שממשכנין זה על זה".

מעמד הר סיני בשעתו "היה תחילת חול הענין האלקי על קהל, אחרי שלא היה נמצא כי אם ביחידים" (ספר הכחרי, מאמר ראשון, אות צה). ואילו לדורות - נתייחדה מצות הקהל, בסוף שנת השמיטה, כחידוש המעמד הכללי, ללמדנו כי בישראל הדת אינה ענין פרטי של כל אחד ואחד, אלא ענין כללי של האומה כולה, ברית עם אשר נכרתה בין אלקי עולם לבין בני בחיריו.

מעמד הקהל שהוא דומה למעמד הר סיני, כלשון הרמב"ם בסוף הלכות חגיגה, שהובא לעיל, חוזר איפוא ומחדש את איחוד הפרטים **לכלל** אחד, לקהל עדת ישורון.

וכשם שאיחוד העם וכניסתו בברית נעשו על ידי קבלת תורה - "בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמד לעמך תורה ומצוות" (מתוך מוסף לראש השנה- שופרות) - כך גם חידוש המעמד כולל בעיקרו קבלת תורה בקהל עם, בקריאת פרשיותיה של תורה.

ג. מדוע דוקא המלך?

והוטלה חובת הקריאה בציבור על המלך, הואיל והוא המאחד את העם - "וראוי שיהיה [הקורא] הראש והגדול אשר בעם שהוא המלך, לפי שהמלך הוא נפש כללית לעם, ובהיותו הוא הקורא היה כל ישראל קורא" (מהר"י אברבנאל ז"ל).

בנו של הגאון "אבני נזר", אדמו"ר מסוכצ'וב, ממשיך לבאר הדברים: "הענין מה שהיה המלך קורא את התורה, לאחר שנת השמיטה... דהנה כתב הרמב"ם ז"ל (הלכות מלכים פרק ג הלכה ו).שמלך לבו לב קהל ישראל, וזאת היתה הכוונה, בקריאת התורה על ידי המלך, מחמת שלבו לב כל קהל ישראל, יכנסו דבריו בלב כל העם, בעומק לבם... ולפי זה יובן איחור הקריאה לאחר שנת השמיטה, שלקריאה זו צריך הכנה רבה, להכין מקום בלבם לקבל הדברים. ושנת השמיטה שהיו פנויים מעבודת האדמה ויכלו להסתכל בתוך עצמם, זאת היתה להם הכנה שיכנסו ויפעלו הדברים בעומק לבם" (שם משמואל, דברים פרשת וילך, ד"ה מקץ).

ומהר"ם אלשיך ז"ל מציין כאן צד נוסף: להראות כי כתר מלכות מבוסס על כתר תורה. ובספרי (במדבר יח,ב): היה ר' שמעון בן אלעזר אומר... כל עצמן של שני כתרים [כתר כהונה וכתר מלכות] אין באין אלא מכוחה של תורה, וכן הוא אומר (משלי ח, טו-טז) "בי מלכים ימלכו... בי שרים ישרו".

אולם מרן הגאון הנצי"ב ז"ל מולוז'ין כתב בפירושו לתורה: תקרא לשון יחיד, מובן שדיבר ליהושע [שהיה מלך], ומזה למדנו שהיא מצות המלך, אמנם לאו דוקא מלך ממש, אלא הגדול שבישראל. ובשעה שלא היתה מלוכה [בישראל] היה הגדול כהן גדול, ומשום הכי צוה גם לכהנים (העמק דבר, דברים לא יא).

וכן הוכיח הגרמ"ל זק"ש ז"ל מתוספות ישנים יומא סט ב, (ד"ה מיתיבי), שרבי אליעזר בן יעקב סובר שפרשת הקהל נקראת **בהר הבית** שנאמר ויקרא בו לפני הרחוב וגו' (נחמיה ח,ג). והואיל והוא מפרש שהמדובר הוא שם בפרשת הקהל, הרי משם גם הוכחה שאין הקריאה תלויה במלך דוקא [שהרי הקורא שם היה עזרא הסופר].

ד. אחדות העם לדורותיו

אחדות העם לדורותיו באה לידי ביטוי גם בעובדא שהקריאה היתה מתוך ספר העזרה, ספר התורה העתיק, ספר התורה הראשון אשר נכתב על ידי משה רבינו והושם על יד ארון הברית (בבא בתרא יד,ב, ברש"י שם, ד"ה ספר עזרה).

ולעומת מה שמצינו בחובות **הפרט**, שכל אחד מישראל, אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה, חייב הוא לכתוב לו ספר תורה **חדש** (סנהדרין כא ב), הנה כאן - בחובת **הכלל** - נקבעה הקריאה דוקא מתוך ספר התורה **הישן** , הקדום ביותר. והרי זה בא ללמדנו שביחס **ליחיד**, **לפרט**, המגמה היא

להחדיר בו את ההכרה "שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים", שאין התורה רק "דיוטגמא ישנה" (ספרי ואתחנן ו,ו), מסורת מדורות עברו, ואילו ביחס **לרבים**, **לכלל**, המגמה היא להעמידו על ההבנה שהוא הוא ממשיכו של אותו הכלל עצמו שעמד במעמד הר סיני, שעמד בברית ערבות מואב, אותו הכלל שלמד תורה מפי משה רבינו - "מלכה של תורה" - (במדבר רבה א,ג) וקיבל ממנו תורה כתובה ותתומה[1].

והדברים עולים ובאים מתוך דברי חז"ל, שביחס **לפרט** הזכירו ושננו "ודע שאינה ירושה לך" (פרקי אבות ב,יב), ואילו ביחס **לכלל** מקרא מלא הוא "תורה צוה לנו משה - מורשה קהלת יעקב" (דברים לג,ד).

ה. חיוב נשים משום מצות ציבור

מקרא מפורש הוא שגם נשים חייבות במצות הקהל (דברים לא,יב), ונראה שטעם הדבר הוא הואיל ואין מצוה זו דומה לשאר מצוות עשה שהזמן גרמן, שכן מצות הקהל באה לחזק את מערכת המצוות כולן, והמעמד דומה למעמד-הר-סיני, שגם הנשים השתתפו בו, והעם כולו קיבל את התורה כולה. ולכן גם אם מצד היות המצוה תלויה בזמן קבוע, ראוי היה לפטור את הנשים, הרי קבע כאן תכנה של המצוה.

והגאון הקדמון בעל "הלכות גדולות" מנה את מצות הקהל במספר ששים וחמש הפרשיות, שהן המצוות המסורות לציבור, וביאר הגריי"פ פרלא זי"ל: "משום שמצות הקהל חובת כל ישראל היא, ומתקיימת גם כן רק בציבור, ונעשית על ידי כולם יחד, ואין לך מצות ציבור יותר מזו" (ספר המצוות לרב סעדיה גאון, ח"א עמ' קכט).

ומעתה מבורר יותר טעם חיוב נשים בהקהל, שכן למדנו מתורתו של הרמב"ן, שכל מצוה המוטלת על הציבור, ואפילו מצוה שביסודה היא אישית פרטית ותלויה בזמן, אף נשים חייבות בה, כי גם הנשים חלק מן הציבור הן ומחובתן לדאוג שהמצוות תתקיימנה.

וכך ביאר לנו הרמב"ן בחידושיו לקידושין (כט.א), שמצות מילה המוטלת ראשית-כל על האב, הנה בא אחר כך פסוק מיוחד - "המול לכם" (בראשית יז,י) - והטיל חובה זו על כל ישראל - ועל בית דין כבא-כח הצבור כולו, לדאוג שכל ילד בישראל יהיה נימול. והנה מסביר הרמב"ן, שמעיקר הדין היתה חובה זו צריכה להיות גם על הנשים, אלא שבאה דרשה מיוחדת - "אותו ולא אותה" (קדושין כט.א) - למעט נשים מחובה זו. והרי לנו שאלמלא מיעוט זה היו נשארות בחיובן, הואיל וכאן לפנינו מצוה המוטלת על הציבור.

---

1 ובשל"ה הקדוש (תורה שבכתב פרשת וילך): "ישראל גוי אחד בארץ, נתעסרו בענין אחד בשני פנים. דהיינו בכלל ובפרט. א' - בכלל שכולם הם כאיש אחד ונקראים נפש אחת... כי חלק ד' עמו (דברים לב, ט), וכמו שהוא יתברך אחד-כך ישראל אחד. כי הם חלק ד'. ב' - כל אחד מישראל הוא אחד המיוחד בפני עצמו, ועל זה אמר (שם פסוק יב) ד' בדד ינחנו, ינחנו לשון יחיד, כי כל אחד מיוחד במעשה... ועל זה הענין באו אלו שתי המצוות: א' - מצות הקהל - יהיו כלם ביחד, אנשים נשים וטף, לשמוע התורה, כי כלם נפש אחת: ב' - אחר כך בא הציווי על כל יחיד ויחיד שיכתוב ספר תורה לעצמו. וכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום, אזי דבקים בו בכלל ובפרט".

[אולי זהו מקורו של הרמב"ן, הסובר שנשים חייבות גם בספירת העומר, דהואיל ונאמר בתורה "שבעה שבועות תספר לך" (דברים טז,ט). ובספרי (ראה, קלו) ביארו שהכוונה היא "בבית דין", הרי אף על פי שנאמר גם "וספרתם לכם" (ויקרא כג,טו), שתהא ספירה לכל אחד ואחד (מנחות סה.ב), הנה גם אם אין מקום לחייב נשים כיחידות, חובה יש עליהם כחלק מן הציבור, שתהא הספירה נספרת בישראל, כשם שחובה עליהם לדאוג שיקרב קרבן העומר שהוא חובת כלל ישראל].

ומאידך גיסא סובר גאון אחרון, בעל ההפלאה זי"ל בספר "המקנה" בקידושין שם: "נהי דמיעטה התורה גבי חיוב האב על הבן, "אותו ולא אותה", היינו דאינה מחוייבת יותר מכל ישראל, כמו האב, אבל בקרא דהמול **לכם** כל זכר [המחייב את כל ישראל למוהלו, דבית דין לאו דוקא, עיין פירוש המשניות להרמב"ם פרק רבי אליעזר דמילה (שבת פי"ט מ"ו) ועיין רא"ש חולין פרק כיסוי הדם סימן ח] - "אשה נמי בת חיובא היא". ובהמשך דבריו שם מסביר ה"מקנה", שהדבר תלוי בפלוגתא דרבי יוחנן ורב (עבודה זרה כז.א) אם אשה כשרה למול, דלדעת רבי יוחנן כשרה היא, הואיל והיא כלולה בחיוב של כל ישראל, ואילו רב דסבירא ליה דפסולה למול, משום שלדעתו בא המיעוט של "אותו ולא אותה", למעטה גם מתורת החיוב הכללי [וכדעת הרמב"ן ובעל ספר החינוך (מצוה ב), ופלא שלא הביא דעתם בזה].

וברמב"ם הלכות מילה סתם הדבר, ולא הזכיר כלל פטור אשה מחובת מילת בנה. אולם ממה שפסק בריש פרק ב שאשה כשרה למול כרבי יוחנן, משמע דסבירא ליה לרמב"ם שבתורת חיוב כל ישראל גם היא כלולה, וכדעת ה"מקנה" שהחיוב זה מוטל גם על הנשים[1].

---

1 ולשון הרמב"ם בריש הלכות מילה הוא: ובית דין מצווין למול אותו הבן וכו', ולא יניחו ערל בישראל". ודייק הגרמ"ל שחור ז"ל באבני שהם פרשת לך. דלשונו מורה דכל החיוב האמור לבית דין אינו כלפי הערל, אלא מפני תקנתן של ישראל שלא ימצאו ביניהם ערלים, וזהו הבדל מהותי בין חיובו לחיוב האב, דהתם ודאי החובה היא כלפי בנו ויפה העיר שם הרב העורך, שהדברים תואמים לשון הרמב"ם להלן פרק ג' הלכה א: ש"מצווין שימולו כל ערל שביניהן".

וכבר הקדימו הגאון מהר"י רחין ז"ל, בצפנת פענח ריש פרק ג מהלכות מילה, ומסביר פלוגתא דהרמב"ם והראב"ד אם בית דין מברכין ברכת להכניסו: "ורבינו והראב"ד ז"ל פליגי, אם החיוב על בית דין הוא רק שלא יהיה ערל או שיהיה מהול. דרבינו סבירא ליה דהחיוב הוא רק שלא יהיה ערל, ועל זה לא שייך הברכה דלהכניסו [בבריתו של אברהם אבינו]. והראב"ד סבירא ליה דהחיוב מוטל על כל ישראל שיהיה מהול".

אכן צריך עיון, מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות סוף פרק רבי אליעזר דמילה "כאילו הוא בנו".ומשמע שגם גדר החיוב חד הוא, ואפשר שכוונתו לא לגדר החיוב. אלא לעצם החיוב של מעשה המילה.

ונראה להטעים את יסוד החילוק - בשיטת הרמב"ם - בגדר החיוב שבין אב לבית דין. כי הנה כתב הגרא"א בורשטיין ז"ל בספרו נר אהרון עמ' קכה, כי "בעצם החיוב הוא על הבן למול את עצמו, רק אי אפשר לחייבו לקיים המצוה בקטנותו, על כן הטילה תורה חיובו של הבן על האב" (והקדימו בשו"ת "אור זרוע").

[ומהאי טעמא סבירא ליה להרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פ"ה הל' ה): "מילת בניו הקטנים מעכבתו מלעשות פסח", ואילו משגדל הבן פקע חיובו של האב, וכן כתב בפירוש המשניות בפרק רבי אליעזר דמילה: "וכשיגדל הילד ויגיע לזמן חיוב המצוות - נפטר כל אדם ממילתו, ונתחייב הוא למול את עצמו מיד"].

והנה ביחס לאב הננו אומרים שאותו חיוב עצמו שהוטל על הבן - מצותו הפרטית להיות נימול - היא שהועברה לאב, לא כן כשאין לו אב, כאן אין אנו אומרים שחיובו הפרטי של הילד הועבר לבית דין דהיינו לכל ישראל, אלא דמקרא ד"המול לכם" למדנו שהוטלה חובה כללית על כל ישראל "שלא יניחו ערלים בישראל", ומהאי טעמא "מצווין ישראל שימולו ערל שביניהם".

ואילו בהבנת שיטת הראב"ד, ניתן לומר דאמנם חידשה תורה הלכה זו במצות מילה גם בלאו דין הערבות (והיינו בקרא דהמול לכם). ברם מדין הערבות הכללית שהיא מקיפה את כל המצוות, הרי אותה חובה עצמה המוטלת על הילד, היא שמתפשטת על כלל ישראל, וצווים כולל לא רק "שלא יניחו ערלים", אלא גם שיסייעו לילד לקיים מצותו להיות נימול ולהכנס בבריתו של אברהם אבינו ע"ה. ולפי זה באשה שאינה בכלל חובות הערבות (כמו שכתב הרא"ש בברכות פ"ג סימן יג). הרי בנידון דידן, אף הראב"ד יודה, שאינה יכולה לברך ברכת להכניסו.

והתוספות במגילה (כ.א. ד"ה דכתיב) כתבו, דאלמלא מיעוטא ד"אותו ולא אותה", הוא אמינא דהואיל ומילה יש בה כרת ונכרתו עליה שלש עשרה בריתות, מיחייבו בה נשים למול את בניהם. והנה הדגישו התוספות את **חומר** המצוה מצד עונש ביטולה, וכן את **חשיבות** המצוה מצד הבריתות שנכרתו עליה, כסיבה לחיוב נשים, ודברים אלו מסייעים לשיטת ה"מקנה",דנהי דנתמעטו מחיוב אישי פרטי, אבל מן החובה **הכללית** לא נתמעטו.

ועם היות מצות מילה מוטלת גם על הציבור, בכל זאת לא מָנוּהָ מוני המצוות בין פרשיות הציבור, הואיל ובעיקרה מצוה המוטלת על היחיד היא, ורק אחריות קיומה [אם היחיד אינו ממלא חובתו] - על הציבור כולו.

ושלוש מדות הן: א) פעולה **כללית** בשם כל הציבור, שכל הצבור אחראי לבצועה, כגון קורבנות הציבור.

ב) פעולה **כללית** שמוטלת על היחידים **כולם**. ונציגי הציבור - בית דין אחראים לארגונה ולבצועה (כגון הקהל).

ג) פעולה **פרטית**, המוטלת על היחיד, ונציגי הציבור - בית דין - אחראים לבצועה [כגון ברית מילה].

וקבעו מוני המצוות הקדמונים, שרק שני הסוגים הראשונים נכללים בסוג מצוות הציבור, ואילו הסוג השלישי בין מצוות היחיד יְחָנָה.

ולכאורה קשה לפי זה מה שאמרו בגמרא קידושין (לד.ב): "סלקא דעתך אמינא נילף ראיה מהקהל", והלא ראיה חובת הגוף היא ומצוה פרטית היא, ואיך יעלה על דעתנו ללמוד אותה מהקהל שהיא מצוה כללית, לחייב בה נשים? ונראה שהסברא היתה לומר, שכמו שהקהל היא מצות **ציבור** ועל כן גם נשים חייבות בה, הוא הדין ראייה, שאמנם היא נעשית על ידי כל **יחיד**, אולם יסודה הוא שהיחידים יתכנסו יחד ויהוו **ציבור**, העולה ליראות את פני ד'[1] [והעירני חתני היקר הרב מרדכי בר-אלי שליט"א, לדברי המשך חכמה בפרשת אמור ד"ה דע, עמ' קעח, ובפרשת דברים בביאורו להפטרה ד"ה והנה ענין המקדש, עמ' רנה - עיין שם]. וכיוצא בזה קרבן פסח, דאתי בכנופיא (יומא נא.א),מצות **הכלל** היא, אלא שקיומה הוא על ידי כל אחד ואחד (ועיין עולת ראיה, ח"א עמ' קעח).

אכן יאמר האומר שעיקר הסברתנו נסתרת משאלת הגמרא (קדושין לד.ב) "ונילף מהקהל" [שכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים חייבות]? ולדברינו מה שאלה היא זאת, והרי שאני הקהל שמצוה כוללת היא ומוטלת גם על הציבור, ולכן נתחייבו בה גם נשים, ואיך יעלה על הדעת ללמוד ממנה על שאר מצוות עשה פרטיות? וכיוצא בזה הקשה מרן הגאון הנצי"ב זי"ל בספרו "מרומי שדה": הרי להלן שם בגמרא הובא הקל וחומר שבהקהל "טפלים חייבים - נשים לא כל שכן", שמע מינה שמצות הקהל מיוחדת היא שנתחייבו בה גם טפלים, ואיך ניתן ללמוד ממנה על שאר מצוות-עשה שהזמן גרמא שלא נתחייבו בהם טפלים?

---

1 ומצאתי שהקדימני הארי שבראשוני ישיבת "מרכז הרב". הרב אליהו פריסמן ז"ל. והובאו דבריו בספרו של מורי ורבי הגאון רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל, שו"ת בית זבול - ח"ג סימן כח: "יסוד דברך שמצות ראיה היא מצד הכלל, שכלל זכרי ישראל יבואו ליראות בעזרה. וחיוב הפרט [בא] מתוך שהוא [חלק] מן הכלל", ומורי ורבי מסיים ומקלסו: "זו באמת נקודה נפלאה".

ואפשר שבכלל קושיית מרן הנצי״ב זי״ל, כלולה כבר גם תמיהתנו. שהרי ברור שחיוב טפלים בהקהל, נובע מהאופי המיוחד של המצוה, שהיה מעמד הקהל דומה למעמד הר סיני , ובמעמד הברית צריכים להיות כולם, לרבות הטף.

והנה מצאתי שמרן המהרי״ט זי״ל הקדים את הגאון הנצי״ב זי״ל בקושייתו - "מה להקהל שכן חייב בו טפלים"? - והוא מתרץ: "ויש לומר דלא משני הכי, משום דאיכא למימר מצה תוכיח" [שנשים חייבות אף על פי שלא נתחייבו בה טפלים].

ותירוצו עולה גם לתמיהתנו, שהרי מצה אינה מצוה כללית, ואם נתחייבו בה נשים ניתן היה ללמוד ממצה לכל המצוות שהזמן גרמן.

והשתא שבאמת אין אנו למדין מהקהל על מצוות אחרות, הדרינן ליסוד דברינו שבאמת נתייחדה מצות הקהל בגלל כלליותה, וזה גם הטעם שנתחייבו בה טפלים.

ו. טף למה באים?

הנה באה חובת הבאת הטפלים-הטף, בכדי להרשים אותם בהתרשמות נפשית עמוקה, בכדי שאחר כך יהיה חינוכם למצוות קל יותר כשיגיעו לכלל חיוב (עיין תוד״ה ואנא בקידושין שם), "כי כשהקטנים מתחנכים מתחילתם ליראה, תתיסד בהם יראת ד׳, כל ימיהם" (אור החיים. דברים לא,יג).

וכך הסביר מהר״י אברבנאל זי״ל: "ועל הטף ביאר ואמר ״ובניהם אשר לא ידעו - ישמעו ולמדו ליראה את ד׳ ״, רוצה לומר שבבואם בימים שתחול בהם חובת שמירת המצוות וקיומן, יקל משא האבות וטרחם המוטל עליהם להביאם בעול מלכות שמים, במה שקדם להם מההרגל בקטנותם לבוא שמה... ועל זה אמרו ״ליתן שכר למביאיהם״ - והשכר ההוא היה קלות הטורח להביאם ליראה את ד׳ ולשמור מצוותיו, מפני ההרגל והמנהג הקודם עליהם, לבוא שמה ולשמוע את דברי התורה".

והרי לנו מקור-ברוך לנוהג שנהגה אמו של רבי יהושע בן חנניה, שהיתה מביאה עריסתו לבתי מדרשות, בכדי שאזניו תקלוטנה דברי תורה (ירושלמי יבמות פ״א הל׳ ו), ושעל כן אמר עליו רבו רבן יוחנן בן זכאי: "אשרי יולדתו" (אבות פ״ב מ״ח).

ויפה כתב הגאון ר׳ מאיר שמחה זי״ל ב״משך חכמה״ (פרשת וילך עה״פ הקהל), שמשום כך הגיב רבי יהושע על דרשתו של רבי אלעזר בן עזריה "טף למה באים? - ליתן שכר למביאיהם" (חגיגה ג א). בהערכה מיוחדת שמבצבצת ממנה נימא אישית: "מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה **ממני**". היינו שדרשת רבי אלעזר בן עזריה מאשרת את הפעולה הברוכה של אמא, במה שעשתה איתי בקטנותי (והקדימו הגאון רבי אליהו שיק זי״ל ב״עין אליהו״).

וב״טורי אבן״ בחגיגה שם, חקר אם חובת הבאת הטף היא על ההורים או על בית דין. ודבריו צריכים עיון מהקל וחומר שבגמרא בקידושין שהובא לעיל "טפלים חייבים - נשים לא כל שכן", שאם עיקר החיוב הוא על ההורים [כמו שהעלה בדעתו הטורי אבן]. הרי נפרך הקל וחומר? עיין במהר״ט וברש״ש ובמרומי שדה קידושין שם.

וסברת ה"טורי אבן" היא, דאפשר לומר שהחיוב להביא את הטף, זהו חלק ממצות החינוך, שנתחייבו הורים לחנך ילדיהם בתורה ובמצוות. ולעומת זאת אפשר שזהו חלק משלמות ההתכנסות של הכלל, הכלל על כל חלקיו, ובכהאי גוונא זה חורג ממצות ההורים, ועיקר החובה מוטלת על בית דין כנציגו של הכלל.

ויפה כותב הגאון בעל הפלאה זי"ל, שבחובת הבאת הילדים לשם "מתן שכר למביאיהם", הובלט והודגש במיוחד יסוד החינוך, חינוך הילדים במעמד הקהל, והואיל ואברהם אבינו נשתבח מפי הקב"ה בעיקר בעבודת החינוך שלו, "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו'" (בראשית יח,יט) - על כן אמרו ביחס לרבי אלעזר בן עזריה - שדרש את הדרשה הזאת: "אשריך אברהם אבינו שיצא זה מחלציך" (מכילתא דרבי ישמעאל בא פסחא ח) - שהוא ממשיך בדרכך, ומדגיש את הצורך להעמיד את חינוך הבנים במרכז הפעולות (פנים יפות, דברים לא יב).

ומרישא דקרא (בראשית שם פסוק יח) "ואברהם היה יהיה לגוי גדול" שבא כהקדמה לכי ידעתיו וגו' - ולפי פירושו של הגר"א זי"ל מווילנא: ידעתיו - הענקתי לו מתן דעת - אפשר ללמוד שציווי חינוכו של אברהם אבינו ע"ה לבניו, לא היה רק ענין פרטי של אב, המחנך את בניו ללכת בדרכי יושר, אלא האב הראשון שידע יפה את יעודו, שכאן הוא מניח יסודות לבנין האומה כולה, היתה כבר פעולתו מעיקרה בעלת אופי כללי.

ז. ריבוי האנשים והחויה שבמעמד - חיוניים גם למבוגרים

על חשיבות ההתרשמות והחוויה שבמעמד הקהל עומד גם הגאון ר' יעקב ריישר זי"ל בעל "חוק יעקב", ואומר בספרו "עיון יעקב" (פירוש בענין יעקב חגיגה שם). "ולי נראה דהכי פירושו, דלכאורה מלשון המקרא משמע, דעיקר טעם מצוה זו דהקהל כדי שישמעו וילמדו, ואם כן יכול האומר לומר: למה לי טורח ההליכה לעזרה? אני אשב בביתי ואשמע ואלמוד, ואין צורך לבטל זמן מה בהליכת דרך זו. וכדי להוציא מדעה חיצונה כזו קאמר, אם יהיה כדעתך דאנשים באים [רק] ללמוד ונשים באות [רק] לשמוע, אם כן יהיה קשה טף למה באו? - אלא ודאי דעיקר טעם מצוה זו משום הבאה, וכמו בטף ששכר הוא רק **למביאיהם**, כן באנשים ובנשים, הטעם העיקרי **שיבואו** לעזרה לשמוע וללמוד ולא לישב בביתם, כי "ברוב עם הדרת מלך" (משלי יד כח), וכבוד התורה, ומשום הכי דרש כך רבי אלעזר בן עזריה, שהוא שאמר (ברכות כח.א) **יכנסו הכל** מהאי טעמא".

[הראי"א שיף זי"ל ממינסק, כתב בספרו תועפות ראם לספר יראים דף רנ: "דבאמת נשים באות לשמוע, אבל גם טפם מביאות עמהן, ובודאי כרוכים הם לאמותיהן, ומחמתן הנשים אינן יכולות לשמוע, והן נכללות בכלל הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו (אבות פ"ה, מי"ד) דהיינו שכר פסיעות (ער' סוטה כב א) ושפיר אמרו במסכת סופרים (פי"ח הל' 1) נשים - כדי לקבל שכר פסיעות... והנה בספר יראים הנדפס, העתיק טף למה הם באים **להכפיל** שכר מביאיהם, ופירוש להכפיל נראה על פי מה שאמרו (ברכות ו.ב), אגרא דכלה - דוחקא, ואם כן על ידי הטף נעשה דוחק גדול, ומקבלים מביאיהם

שכר כפול, א' - עבור הבאת הטף, וב' - שעל ידי זה נתרבה הדוחק ונתרבה שכר עצמם"] ועיין דרשות מהר"י מינץ ז"ל הדרוש הראשון, ועיין הכתב והקבלה פרשת וילך[1].

והנה בסוף דבריו רמז אותו גאון - בעל "יחוק יעקב" - על הקשר שבין דברי רבי אלעזר בן עזריה בשבת שלו בפרשת הקהל, לבין גישתו העקרונית לתלמוד תורה דרבים, והנהגת בית המדרש, בניגוד לדעתו של רבן גמליאל. ואילו הגאון ר' מאיר שמחה ז"ל, מרחיב את הדיבור בנושא זה, ומעניק לנו הסברה רחבה על המעשה המהפכני של עזרא הסופר בשעתו, ששינה את הכתב (סנהדרין כא.ב), בכדי להקנות את לימוד התורה לרבים, ושהוא ששימש דוגמא לנינו רבי אלעזר בן עזריה, שהיה, דור "עשירי לעזרא" (ברכות כז.ב): - "אמנם עזרא ראה בזמנו, לפי פיזור ישראל בעמים והשכח מאתם עיקרי תורה [כאשר מצאנו בנחמיה ודברי הימים], ונסתם החזון ובטלו הרואים באספקלריה המאירה, [כי] יותר נאות לכתבה בלשון המובן לכל הרוצה לדעת, וחכמות בחוץ תרונה, ומוטב להגיע אל המטרה הנאותה להרחיב הדעת בארץ [כאשר באמת נתפשטה עד מאוד התורה בזמן בית שני, כידוע], ולסבול ההיזק המגיע, אשר כבר הגיע מזה בבית שני כידוע, מתלמידים שלא שמשו כל צרכן. וזה שפט ברוח הקודש, רוח אלוקי, אשר הופיע עליו ממרום. והפליגו חז"ל זה עד כי אמרו "ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל אלמלא קדמו משה"(תוספתא סנהדרין ד ה). ואמרו "עילם זכתה ללמוד ולא ללמד, בבל זכתה ללמוד וללמד" (קידושין מט ב ועיין שם רש"י ד"ה דכתיב).

וכן מצאנו ענין זה לרבי אלעזר בן עזריה, שרבן גמליאל הנשיא היה בדעתו לסתום כל דבר המקובל ולבלי לפרש טעמו, כאשר מצאנו לו בכמה מקומות "מקובל אני מאבותי" (פאה פ"ב מ"ד ועוד), וכן שלא קיבל רק הנאות להגיע אל מטרת השלמות ולמעט ההתלמידים, וכך "מי שאין תוכו כברו אל יכנס" (ברכות כח.א). לא כן רבי אלעזר בן עזריה, שמצאנו לו שמיד שישב בנשיאות אמר כל הרוצה לכנוס יבוא ויכנס, ואיתוספו ארבע מאה ספסלי בבי מדרשא. וכן בכל מקום תמצא שמפרש טעם כל דבר, עיין בחגיגה (ג.א) טף למה באין אלא ליתן שכר למביאיהן, וכן בכל מקום הפליג בהתפשטות התורה וריבוי לומדיה, והוא שאמר עליו רבי דוסא בן הרכינס (בירושלמי יבמות פ"א הל' ו) "ועינוי [עיניו של רבי אלעזר בן עזריה] דמיין לדידיה [לעיניו של עזרא]", רוצה לומר עינינו הצופיות למרחוק, **ההבטה** הכללית, כמו **עיני** העדה, וכמו **עיניך** יונים (שיר השירים ד, א עיין במדרש רבה שם) ההבטה על הנהגת הכלל, היא דומה להנהגת עזרא הסופר, ונכון".

ועכשיו מתברר לנו מדוע בחר רבי אלעזר בן עזריה לדרוש באחת השבתות הראשונות שלו בפרשת הקהל, שכן רצה להסביר את שיטתו ודרכו ולהביא לה סימוכין מן התורה. והיינו שרוב עם , שהרוב הכמותי - גם אם זה על חשבון רמת הלימוד - שקול הוא ומכריע את הצד האיכותי, ועל כן יכנסו הכל.

---

1 "שמעתי שאדמו"ר מקוצק ז"ל שיבח פירוש רבי חיים ויטאל ז"ל בשם האר"י ז"ל, על מאמר חז"ל במצות הקהל "טף למה באים - לתת שכר למביאיהם". ופירש האר"י ז"ל: "למה הוצרך הכתוב להביא הטף, הלא בלא זה על ידי שיבואו אנשים ונשים, יוכרחו ליקח עמהם הטף? אלא לתת שכר למביאיהם, שתהיה זאת מצוה ויקבלו שכר על כך" (שפתי צדיק במדבר, לשבועות, אות כב).

והואיל ומעמד הקהל שהיה מעין דוגמא של מעמד הר סיני, הוא גם שחידש את ברית חורב, בחירת ישראל והכתרתם, על כן המשיך רבי אלעזר בן עזריה ודרש דרשתו הנוספת על הפסוק "את ד' האמרת" וכו' (דברים כו, יז-יח) - "אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב (שם ו,ד) שמע ישראל וגו', ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. דכתיב (דברי הימים א יז, כא) 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'".

ובמכילתא פרשת בא, על הפסוק קדש לי כל בכור (שמות יג ב)... אמר להם [רבי יהושע]: ומי שבת שם [ביבנה]? אמרו לו: רבי אלעזר בן עזריה, אמר להם: אפשר ששבת שם רבי אלעזר בן עזריה, ולא חידש לכם דבר? אמרו לו: כלל זה דרש, אתם נצבים היום כלכם **טפכם** נשיכם (דברים כט,א), וכי טף היה יודע להבין בין טוב לרע? - אלא ליתן שכר למביאיהם.

ולפי גירסא זו שדרשת רבי אלעזר בן עזריה התיחסה למעמד הברית, ברית ערבות מואב, המשך דבריו של רבי אלעזר בן עזריה מתאים עוד יותר.

"ועוד דרש בענין הקיבוץ, ואמר שלא כל הקיבוץ היה שלם כמו הקיבוץ הישראלי, לפי שכל שאר הקיבוצים [האומות] אי אפשר להם שיהיו אחדים באחדות גמורה כישראל שהיה גוי אחד. ולזה אמר הכתוב את ה' האמרת וגו', כלומר אתם נתתם לי שבח האחדות... ואני נתתי לכם זה השבח בעצמו מן **האחדות**, שאתם גוי **אחד**" (לחם שלמה בעין יעקב).

ונאים הדברים במיוחד בקשר עם מצות הקהל הנוהגת במוצאי שנת השמיטה, שכך כתב מרן הגראי"ה קוק זצ"ל: "דרגת השביעית [שנת השמיטה] היא, שאין הדברים נתקים ממקורם כלל, להיות אצורים באוצר **היחיד**, אלא הכל נקלט בקליטה הכללית של **כלל** האומה, **כללות** ישראל" (אורות הקודש).

ובשפת אמת (פרשת וילך - תרמ"ב) נאמר: "נראה שעל ידי מצות השמיטה, זכו אחר כך לבחינת **התכללות**, והוא הלשון שכתוב בקבלת התורה (דברים ד,י) **הקהל** לי את העם ואשמיעם את דברי. ונראה שזה היה שכר על שמירת **שביעית**, שדרשו חז"ל (ויקרא רבה א,א) גִּבְּרֵי כח (תהלים קג,כ) - בשומרי שביעית הכתוב מדבר, ומסיים (שם) **לשמוע** בקול דברו - שזכו לשמוע דברי ד' אחר כך במצות הקהל, שהיה מתגלה להם מחדש אור התורה, כפי מה שהיה צריך להם אז - כי מציון תצא תורה" (ישעיה ב, ג).

"כיון שתלתה תורה מצות הקהל במצות שמיטה - משמע קצת, דדוקא אחרי קיום מצות שמיטה שייכת מצות הקהל, דיש לומר שמצות שמיטה מסייעת שנוכל לקיים מצות הקהל" (שפתי צדיק פרשת וילך אות ו).

כי התקהלות אמתית שיש בה אחדות פנימית, לאו מילתא זוטרתא היא: "הופעת הקדושה, המקשרת את הכח הלאומי **הכללי** של כנסת ישראל, להיות כאיש אחד ממש... הכלל כולו מתאחד... לא התאחדות חברתית, מקובצת מאישים בודדים, שעל ידי המגע והמשא ומתן היומי הם מתאחדים יחד לחטיבה אחת, אלא התגלות יחוד עליון, שהכללות כולה של האומה... נעשית לאישיות יחידה ממש" (עולת ראיה ח"א, עמ' קעח-קעט).

"הקשר האמיץ הזה, שאחדותה של האומה תופיע בה על כל הפרטים, בצורה אחדותית ממש, העולה למעלה מכל צורה קבוצית המתאחדת, צריך הוא הזמנה מיוחדת, והסכמה עצומה להתקשר בעומק הקדושה של נשמת האומה הפנימית" (שם, עמ' קעט), ועיין אורות ישראל פרק ב, אות ג.

וכשישנה ההזמנה המיוחדת וקיימת ההסכמה העצומה, הרי ההתקהלות עצמה תורה היא.

ואמר אדמו"ר הרא"ם ז"ל מגור: "כתוב מקודם (דברים לא, יא) "תקרא את התורה", ואחר כך כתוב (שם פסוק יב) "הקהל את העם" - והרי היה צריך לכתוב מקודם הקהל ואחר כך תקרא את התורה? - רק להראות כי כשמתאספין לחפש עצות לעבוד את ה' יתברך, הקהלה בעצמה היא תורה, כמו שנאמר (שם לג, ד) "תורה צוה לנו מורשה קהלת יעקב" (ליקוטי יהודה, קהלת ח"א, עמ' י - ירושלים תשי"ב).

ח. ללמד וללמד

כתב מהר"י אברבנאל ז"ל: "לפי שהקב"ה השגיח שיהיו דברי תורה חביבים על ישראל, ושמלבד הלמוד **הפרטי**, שיחידי הסגולה, הכהנים הלויים החכמים והשופטים, ילמדו את התורה ויהגו בה יומם ולילה, עוד בפומבי גדול יקרא הגדול שבעם, שהוא המלך או השופט, את ספר התורה נגד כל ישראל, כדי שישמעו ויתפעלו לבותיהם מהדברים ומכבוד המדבר והקורא".

ובדרך זאת הרחיב והעמיק הדברים, הגאון הפרשן המלבי"ם ז"ל: "מקץ שבע שנים - מבאר הדברים שבשבילם תפעל הקריאה עד שתהיה נקבעת בלב השומעים שהקריאה הזאת היא אחת לשבע שנים, וטבע האדם להתעורר מדבר שהוא בא לזמן רחוק: במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" - העת המוכשרת שתפעל בהם השמיעה, מפני ששנת השמיטה היתה שבת הארץ לד', והארץ היא גם כן קודש, וגם לא התעסקו כל השנה בעבודת האדמה ועסקו בתורה. ואף שכלתה השמיטה בראש השנה, אבל היה ראש השנה ויום הכפורים ועסקו בסוכה וארבעה מינים: "בבוא כל ישראל לראות את פני ד' אלוקיך" - וד' בוחן לבות, וכל אחד מקשט לבבו נוכח ד': "במקום אשר יבחר" - והמקום הזה שבו בחר ד' יעורר היראה, כמו שאמר יעקב: "מה נורא המקום הזה", (בראשית כח, יז) "תקרא" - גם הקורא הוא המלך שבו בחר ד' מכל שבטי ישראל, ודבריו יעשו רושם בלבות השומעים: "את התורה הזאת" - הדברים בעצמם הם אמרות ד' אמרות טהורות ויורדים אל הלב: "נגד כל ישראל באזניהם" - הקבוץ הגדול הזה יפעל גם כן הרבה על לב השומע.

"ובניהם אשר לא ידעו"... אף שלא ישיגו התועלת שנאמרה בגדולים... אבל ישיגו **תועלת כללית** יותר מהגדולים, לפי שהמעמד הזה יהיה ניצב לעיניהם כל ימי חייהם... שיבינו עד כמה תהיה [חשובה] השמיעה בדברי התורה, שהרי לעיניהם קהל גדול נורא כזה, עומדים שעות אחדות כאילו נתבטלו מהם כל רגשי החיים, וכל מעיינם לשמוע הלקח אשר יקרא להם המלך מתוך הספר, יבינו כי כן עליהם לשמוע דברים מפי מוריהם ומלמדיהם... "ליראה" - שילמדו את היראה מהמעמד הזה. כאשר כל הקהל עמדו ביראה ורעד מפני הדר כבוד ד' השוכן במקום ההוא... מזה יבינו "ליראה את ד' כל הימים" - כי זכר המעמד שראו בקטנותם, לא ישכח מהם כל ימי חייהם".

והוסיף מרן הגאון הנצי"ב זי"ל וכתב: "כל הימים אשר אתם חיים על האדמה" - התועלת של הקריאה במקום הנבחר אינה מגיעה אלא כל זמן שהמה בארץ ישראל, ולא כשהם בחוצה לארץ" (דברים לא יג).

ברם, לא הסתפקה תורה במעמד רוב עם וקריאת מלך מרשימה, אלא חייבה כל אחד ואחד מן המתקהלים **ללמוד וללמד** - "ולמען יִלְמְדוּ קרי ביה למען יְלַמְּדוּ" (חגיגה ג א), ולא עוד אלא שממעמד הקהל למדנו על כל העליות לרגל, שגם בהן נצטוינו **ללמוד וללמד**. ואותה עליה לירושלים, לבית המקדש, שלכאורה עיקרה בראיית פנים בעזרה, בחווייה העמוקה והמרוממת של "ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך" (מתוך תפילת מוסף לשלש רגלים), הנה היא צריכה להקבע ברוחו של האדם מישראל לא רק באמצעות החווייה הנפשית הרגשית, אלא גם על ידי לימוד ושינון. ונוסף על עבודת הקרבנות - עולת הרגל וכו' וכן התפלה, נצטוו ישראל לעסוק אז **בתורה**, ואכן לאו מילתא זוטרתא היא להטיל על כל העולים לרגל חובה אישית - **ללמוד וללמד**.

ויפה כתב רבי עובדיה ספורנו זי"ל על הפסוק "ביום השמיני וגו' **עצרת** היא" (ויקרא כג לו): "ענין העצירה הוא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט, אבל היא עם זה אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקודש, לעבוד במקומות ההם את האל יתברך **בתורה** או **בתפילה** או **בעבודה**... ותהיה שמחתו שמחה של תורה ומעשים טובים".

זהו איפוא ציווי מיוחד שנתייחד בו "עם מקבלי מתן מתן נחליאלי" (זמירות לליל שבת "כל מקדש" עפ"י עירובין נד. א), ללמוד תורה במועדיו, בימי שמחתו וחגיגתו, שתהיה חווית החג של הזמן וחווית הקודש של המקום משולבות בביסוס רוחני - לימודי-עיוני.

ומשום כך מצינו, שראש חכמי ישראל, רבן יוחנן בן זכאי, "היה יושב ודורש בצילו של היכל כל היום כולו" (פסחים כו א). והיו הללו הולכים והללו באים, וכולם קולטים תורה ישירות מפיו של רבן יוחנן בן זכאי.

והואיל ובעליה לרגל היה כל אחד מחוייב גם ללמד את חברו - "שכל המצווה ללמוד מצווה ללמד" (רמב"ם הל' חגיגה פ"ב הל' א) - מדוייק הלשון בתלמוד הירושלמי (חגיגה ג ו) על ירושלים במועדיה: "שעושה כל ישראל **חברים**", שזהו התואר לתלמידי חכמים והיינו לא רק על דרך ההשאלה, "שנאמנים על הטהרה **כחברים**" - תלמידי חכמים (חגיגה כו. א), אלא שבאמת היו מלמדים תורה זה לזה, והיו מקיימים "קנה לך חבר" (אבות א.ו). וכמו ששלחו מתם "הזהרו [ללמוד תורה] **בחבורה**" (נדרים פא א). ועיין פירוש המשניות להרמב"ם (דמאי פ"ב מ"ג) שנקראו תלמידי חכמים חברים - "חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן" (עירובין לב א) - מפני **שחברת** אנשי התורה היא חברה שלמה, "כי חברתם זה לזה חברה נאמנה, כי היא חברה לשם שמים".

[ועיין ירושלמי סוטה פ"ה ה"ד שעשה כולם **רועים**, ועיין שפתי צדיק פרשת שלח על הפסוק (במדבר יד.לג) ובניכם יהיו **רועים** במדבר].

והיה איפוא מעמד הקהל במוצאי שנת השמיטה בחג הסוכות, לא רק סיום מרשים ללימודי שנת השבת, אלא גם פתיחה חגיגית של הלימודים בששת שנות המעשה הבאים לטובה.

ט. במנהגי שמחת תורה יש זכר להקהל

משחרב בית המקדש ושבתו עולי רגלינו בטלה גם מצות הקהל, אכן "גדולים חקרי לב" (שופטים ה, טז), נתנו עיניהם בחגיגת **שמחת תורה** שנשתלבה בשמיני עצרת בארץ ישראל וביום טוב שני שלה בחוצה לארץ, וראו בזה זכר להקהל. האברבנאל בפירושו לפרשת וילך מוסר לנו: "וכבר ראיתי כתוב, שבכל שנה ושנה היה הכהן הגדול או הנביא או השופט וגדול-הדור, קורא בחג הסוכות חלק מן התורה, ושהיה משלים ספר-בראשית ואלה שמות ויקרא ובמדבר-סיני בשש שנים, ובשנה השביעית שנת-השמיטה בחג היה קורא המלך ספר אלה הדברים... ובשנה ההיא השביעית היה המלך מסיים התורה באופן ההוא, ושמכאן נשאר המנהג בימינו שביום השמיני חג-העצרת האחרון נקרא יום שמחת-תורה, שבו ביום אנו משלימים את התורה, ועומד הגדול שבקהל ומסיים אותה, והוא בעצמו קורא בלי תורגמן פרשת וזאת הברכה, לדמיון מעשה המלך בזמן ההוא" (ועיין מה שכתב רבי אברהם הירחי זי"ל בספרו "המנהיג" על מנהג קריאת ספר **קהלת** בחג הסוכות: "ואני מצאתי טעם יפה, כי שלמה המלך ע"ה אמרו **בהקהל** בחג (כמפורש בקהלת רבה פרשה א), על כן יתכן לאומרו בחג").

וגם הגאון האדר"ת זי"ל - בקונטרס "זכר למקדש" - העלה בדעתו שמנהג קריאת משנה תורה בליל הושענא רבה ובשמחת תורה אף הם זכר להקהל (קובץ הקהל, ירושלים תש"ו, עמ' יז-יח).

הרב רש"ק מירסקי זי"ל המזכיר דברים אלה במאמרו המקיף בקובץ "תלפיות", מוסיף ואומר: "על אשיות **הקהל** עלה ונבנה חג **שמחת-תורה**, שכמה ממנהגי **הקהל** שוקעו בו, המלך נעשה "למלכא דרבנן"- חתן התורה. החיוב להביא את הטף להקהל נשתלשל בעליית "כל הנערים" לתורה" ("תלפיות" ניסן תשי"ג, עמ' 107).

ואף החוקר ד"ר יום טוב לוינסקי זי"ל, העלה בדעתו שמנהג עליית "כל הנערים" בשמחת בשמחת תורה מקורו בהקהל ("מחניים" מערב ראש השנה תש"ך). גם ד"ר שמואל ספראי יבדל לחיים - מקשר את שמחת תורה בשמיני עצרת במעמד - **הקהל** ("סיני", כרך מו (תש"ך), עמ' קצב-קצג).

ברם החוקר ר' אברהם יערי זי"ל בספרו המקיף על "תולדות חג שמחת תורה" - ירושלים תשכ"ד - חולק על כולם ולדעתו לא קרב זה אל זה, הוא מתעכב באריכות על כל פרט ומציין את ההבדלים וכו' (עיין שם בעמ' 353-358), ורק במנהג אחד הוא מודה שמקורו **בהקהל**, והוא: "דבר שיתופם של הילדים בשמחת תורה, כגון קריאתם לתורה" (שם עמ' 357), ובהערה הוא מוסיף: "ובכך אינני מתכוון דוקא לעליית "כל הנערים" - כפי שמדגישים מירסקי ולוינסקי - שהוא מנהג מאוחר שתחילתו באשכנז במאה החמש עשרה, אלא לעצם המנהג לקרוא קטנים לתורה ביום זה".

מבלי להכניס ראשינו בפרטי הדברים, הרי לאור כל האמור לעיל על תכנה ומהותה של מצות **הקהל**, על מגמת המעמד שעניינו כבוד התורה וחובת לימודה וכו', ברור שבחגיגת שמחת תורה, בצבצו ועלו כל היסודות הרוחניים האלה, **והקהילו** את עם-ד', "אנשים ונשים וטף", מסביב למורשת אבות, וחיזקו אותו ללכת בדרכי "תורה צוה לנו משה", לאורך ימים ושנים.

חשיבותה של מצות הקהל, וגם בימינו*

חג שמח לכל המאזינים!

בחג הסוכות שנת תשכ"ז, השנה הראשונה לשמיטה הבאה, ישנה מצוה מיוחדת שקשורה עם שנת השמיטה הקודמת, וזו מצות הקהל. כך נצטוינו: "ויצו משה אותם לאמר: מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה, בחג הסֻכּות, בבוא כל ישראל לַראות את פני ד' אלקיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם, האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ד' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ד' אלקיכם, כל הימים אשר אתם חיים על האדמה, אשר אתם עֹברים את הירדן שמה לרשתה" (דברים לא,י-יג).

וכך מספרת לנו הגמרא במסכת סוטה (מא,א) שבמוצאי שביעית היו עושים למלך בימה של עץ בעזרה, והוא היה יושב עליה. חזן הכנסת נוטל ספר תורה נותנה לראש הכנסת, ראש הכנסת נותנה לסגן, הסגן נותנה לכהן גדול, כהן גדול נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל את ספר התורה, וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד, ושבחוהו חכמים.

וכאן מפורט בדיוק מה ואיזה פרשיות היו קוראים מספר משנה תורה: מתחילת פרשת אלה הדברים, שמע ישראל, והיה אם שמוע, עד ציון הברית שנכרתה מחדש בערבות מואב מלבד הברית שכרתו איתם בחורב.

ההעברה של ספר התורה מיד ליד עד שהגיעו למלך, כוונתה היה, כפי שמסביר הרמב"ם בפירוש המשניות (שם) "לכבוד ולתפארת", אלא שבמשנה לא נאמר איזה ספר תורה היה זה, שעבר מיד ליד עד שהגיע למלך. את הדבר הזה אומר לנו רש"י בבבא בתרא (יד,ב) שם הוא אומר: ספר עֶזְרָה - זה הספר שכתבו משה רבינו, והשאיר אותו בעזרה בצד ארון הברית, ובאותו ספר היו קורין בפרשת הקהל. כך מובא גם בשיטה מקובצת בשם הראב"ד.

המקור לזה הוא, שהרי כתוב: "ויצו משה אותם לאמר... תקרא את התורה **הזאת**", כלומר מלכתחילה צריכים לקרוא בספר התורה שכתבו משה רבינו.

אנחנו מוצאים דוגמא לקריאה הזאת, את קריאת עזרא הסופר על מגדל עץ ברחוב אשר לפני שער המים (נחמיה ח,ד). התוספתא (סוטה ז,ח) גם מזכירה בקשר עם זה, הנה המלך עומד על עמודו במבוא, והשרים והחצוצרות. אותו היום כהנים עומדים בגדרות ובפרצות וחצוצרות של זהב בידיהם, תוקעים ומריעים ותוקעים, וכל כהן שאין בידו חצוצרות דומה שאין כהן הוא. כלומר כל הכהנים היו מתקהלים ותוקעים בחצוצרות, כדי להגדיל את המעמד של הקהל.

הקריאה היתה כאמור רק ב"משנה תורה" - הוסיפו באופן מיוחד גם את "עשר תעשר" (דברים יד,כב) ו"כי תכלה לעשר" (שם כו,יב), אף על פי שזאת מצוה פרטית ולא כללית כמו שמע ישראל. מדוע? אומר הירושלמי (סוטה ז,ח) על ידי שיצאו ישראל משביעית, שאין מעשרות נוהגות, לשנה

---

* משיעור שניתן ב"קול ישראל" תשכ"ז.

השמינית שמעשרות נוהגות בה, רצו להזכיר את החובה שלא ישכחו את הפרשיות של המעשרות, על כן בכריתת הברית בתוך הפרשיות הכלליות של הברית בין הקב"ה וכלל ישראל, באה גם המצוה הפרטית של הפרשת תרומות ומעשרות.

הגמרא בקדושין (לד.א) עומדת שמוזכר כאן במיוחד, הקהל את העם האנשים, הנשים, שאף על פי שכל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, כמו שהן פטורות ממצות סוכה עצמה, שהיא קשורה לזמן - לא כן פרשת הקהל. מעמד הקהל אף על פי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, היא אחת לשבע שנים במוצאי שנת השמיטה, נשים מחויבות בה. ולא רק הנשים אלא גם הילדים. על כך מספרת לנו הגמרא במסכת חגיגה (ג.א): מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה וברבי אלעזר בן חיסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין. אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום, אמרו לו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים. מפרש רש"י כלומר איך נדבר בפניך, אמר להם אף על פי כן אי אפשר לבית מדרש בלא חידוש. שבת של מי היתה, מי היה היום הדורש - רבן גמליאל או רבי אלעזר בן עזריה? זה היה אחרי שרבן גמליאל הורד והוחזר לנשיאותו (עיין ברכות כח.א). שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. ובמה היתה אגדה היום? - הרי ידוע שנוסף על הלכה היו פותחים בדבר אגדה. אמרו לו: בפרשת הקהל. - ומה דרש בה? הקהל את העם, האנשים הנשים והטף. אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באים? כדי ליתן שכר למביאיהם. יש לנו ענין מיוחד, שההורים יביאו את בניהם למעמד הקהל ומקבלים שכר מיוחד, בכדי לחנך את הילדים לתורה ולמצוות. כמו שהפסוק אומר: ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ויראו את ד' אלקיכם. היינו המעמד הגדול הזה של רבבות, והרצינות של המעמד, היה בה חויה גדולה, וחויה זו יכולה לקרב אותם לתורה ולמצוות.

הרמב"ם מסביר ביתר אריכות את מצות עשה של הקהל. ואף על פי שבדרך כלל הוא איננו מוסיף הסברות משלו בכל הלכה, אלא הוא מוסר את ההלכה כמו שהיא, מצדה המעשי, כאן הוא משלב דברים ומסביר את גודל ערכה של המצוה. וכך הוא אומר בהלכות חגיגה (ג.א): מצות עשה להקהיל כל ישראל, אנשים, נשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל, לקרות לפניהם פרשיות של תורה שמזרזות אותן למצוות ומחזקות ידיהן בדת האמת, היינו פרשיות במשנה תורה, שיש בהם זרוז למצוות וחזוק ידים **לחזק בדת האמת**.

וממשיך הרמב"ם (שם ה"ה-ו) הקריאה והברכות בלשון הקודש, שנאמר "תקרא את התורה הזאת" - בלשונה, אם קודם הדגשנו שרש"י הדגיש את התורה הזאת, בתורה של משה רבנו, הגמרא מדגישה הזאת, בלשון הקודש. וגם גרים, שאינם מכירים לשון הקודש, חייבים להכין לבם ולהקשיב אזנם, לשמוע באימה ויראה, גילה ורעדה, כיום שניתנה בו בסיני. כאן הוא משתמש בביטויים אימה, יראה גילה ברעדה, פה הוא רומז לנו על לשון הגמרא (ברכות ז.ב), "במקום גילה שם תהא רעדה" שיש בו שמחה ורצינות גם יחד כיום שניתנה בו תורה.

זהו משהו מיוחד, שבלשון הפסוקים אין מרגישים זאת, אבל לשון "הקהל" הוא שמזכיר את מעמד הר סיני, "הקהל לי את העם והשמיעם את דברי" (דברים ד.י), היינו הקהל את העם, וזכור גם במעמד הר סיני. והרמב"ם לומד "כיום שניתנה בו בסיני" והוא מוסיף (שם): אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה - חייבים לשמוע בכוונה גדולה ויתרה. ומי שאינו יכול לשמוע (מסביר

ה"כסף משנה", כגון מי שעומד מרחוק) מכוון לבו לקריאה זו, כלומר גם לכוונת הלב יש ענין, היינו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת. מטרת התקהלות כל העם היא לחזק דת האמת, ויראה אותה כאילו עתה הצטוה בה, ושמע בה ממש מפי הגבורה, שהמלך הוא שליח להשמיע דברי ד'. המלך שהוא נבחר, מפני שהוא האישיות המרכזית להשמיע דבר ד'. כי אנחנו שומעים, אם כי זאת פרשה שנקראה על ידי המלך, כדי להעלות את ערכו הגדול של המעמד.

לעומת זאת אנחנו מוצאים בקדמוניות של פלַויוס שהכהן הגדול צריך לקרוא. יתכן שבזמנו שהמלכים מבית חשמונאים היו גם כהנים, נשתבש לו ענין המלך והכהן הגדול.

אבל במקורות שלנו המצוה היא רק על ידי המלך ולא מישהו אחר. משום כך מוצאים דבר מענין בירושלמי (עבודה זרה פ"א ה"א): אמר רבי יוסי ברבי יעקב, במוצאי שמיטה מלך ירבעם על ישראל. והנה נתעוררה הבעיה: הוא צריך לעלות עם כל ישראל למקדש, ושם יקרה משהו - ישנו רחבעם. אמר ירבעם: אקום אני אקרא, מפני שאני מלך על עשרת השבטים - יאמרו מלך המקום קודם, אקרא שני לו - גנאי הוא לי, לא אקרא כלל - בזיון הוא לי, אניחם שיעלו לבד לירושלים - יעזבוני, יניחוני וילכו אל רחבעם בן שלמה. הדא הוא דכתיב (מלכים א יב,כז) "אם יעלה העם הזה לעשות זבחים... בירושלם - ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם",ומשום כך נתעורר ירבעם - "ויעש חג בחודש השמיני בחמשה עשר יום לחדש" (שם לב) - היינו שהחליט לשנות את סידרי המועדים, ובלבד להשתמט מכל התנגשות אפשרית במעמד הקהל.

בעל ספר (?)[1] מתעכב גם הוא על הערך הגדול של מעמד הקהל, והוא מזכיר את הקשר עם שנת השמיטה, כשנת השחרור שנת החרות: "נתיחדה לנו מצוה במוצאי שנת השמיטה בחג הסוכות, לפי שהשנה הזאת משחררת הכל, ומפקעת השעבוד מכל החי להשיב הכל תחת יד אדון ד' צבאות, ואז באותה שנה לא תועיל חזקתם לאשר תחתיהם, שאין שם אדנות בארץ בעת ההיא, ומכיון שיש מצב של שחרור, מצב של הפקעת שעבוד, אנחנו מקבלים עלינו את אדנות הקב"ה".

ובעל "ספר החינוך" (מצוה תריב) כתב: "משרשי המצוה, שכל עיקרן של עם ישראל היא התורה ובה יפרדו מכל אומה ולשון... על כן בהיות עיקרם בה, ראוי שיקהלו הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים לשמוע דבריה ולהיות הקול יוצא... לאמר: מה הקיבוץ הזה שנתקבצנו יחד כולנו. ותהיה התשובה: לשמוע דברי התורה, שהיא כל עיקרנו, הודנו, ותפארתנו. יבוא מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה, ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה ילמדו לדעת את ד' ויזכו לטובה. וכענין שכתוב בפירוש... ולמען ילמדו ויראו את ד'... ונוהגת מצוה זו בזמן שישראל על אדמתם... כי זאת המצוה **עמוד חזק וכבוד גדול בדת**".

סיום זה הוא בעקבות הרמב"ם, שזה כמו מעמד הר סיני, ושעיקרה זרוז במצוות ולחיזוק ידים בדת ד'.

דיון רב באחרונים הוא אם קריאה זו של המלך היא מדאורייתא הוא מדרבנן. בעל "תפארת ישראל" (סוטה פ"ז מ"ח יכין) אומר, שהנקודה הזו של קריאת המלך היא מדרבנן כדי להעלות את גודל

---

1 במקור כתוב "ספר החינוך"; ואולם לא מצאנו זאת בס' החינוך, ויתכן שהשם "ספר החינוך" נשתרבב לכאן מהפיסקה הבאה.

המעמד, אבל בזמן שאין שם מלך - גדול של הציבור קורא אותה או כהן גדול או ראש הסנהדרין. כאן הוא כיוון לדעת פַּלַוְיוס, שכהן גדול קרא אותה, ואולי במקרה מסוים הוא היה בעל המעמד הגבוה ביותר, אולי בזמן שלא היה מלך בישראל. בדורות האחרונים התעורר אחד גדול, והוא הגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים ז"ל (האדר"ת), שבסוף ימיו היה רבה של ירושלים, והוא פרסם ספר קטן "זכר למקדש" שפרסם אותו בעלום שם. שם הוא מסביר את מצות הקהל שהיא אחת ממצוות התורה שנצטוינו בה. והוא אומר: ראוי לנו לעשות זכר למקדש במצות הקהל, והרי כמו שעשו זכר לשביעית עצמה, מדוע לא נעשה זכר להקהל, שהיתה קשורה לשנה השביעית? בעיקר שהגאונים האחרונים החליטו בפשיטות שהיא היתה קשורה לגדול בישראל, ואם לא היה מלך בישראל לא התבטלה המצוה, אלא התקיימה. ועל כן אומר "קנאתי קנאה גדולה למצוה זו לעורר את העם לקיים את המצוה, היינו לכנס בכל מקום כנוסים גדולים, ולקרוא את פרשת הקהל. וכך אשרי שהגדולים יהיו נשמעים לקטנים (עפ"י ראש השנה כה,ב), וידרוש כל רב בעדתו בפרשת הקהל בחול המועד סוכות הבא עלינו לטובה, וכל הקורא פסוק בפרשה בזמנו מביא טובה לעולם (סנהדרין קא.א), על כן פרשת הקהל, שכל מטרתה לזרז לקיום דת האמת, ודאי וודאי שראוי לקרותה, ונזכה לשמוע את קריאת הקהל בבית מקדשנו בימי משיח צדקנו, בשעה שיהיו כהנים בעבודתם, ולויים בדוכנם וישראל במעמדם". צריך איפוא לחזק את המעמד הזה ולהגדיל אותו, ויהיה כמו שאמר הרמב"ם: בחינת באימה ויראה, וגילה וברעדה כיום שניתנה בו תורה בסיני.

נקיים את המצוה, וחג שמח לכל המאזינים, ושמחת תורה לנו ולכל ישראל.

דבר תורה קצר ל"הקהל"*

הקהל - בשנה השמינית

"הקהל" בשמינית - כמו שמיני עצרת, למעלה מן הטבע.

* נכתב בתשי"ג.